

ØF-Rapport nr.: 18/2005

**Operaen Aurora
på
Fredriksten festning
Samfunnsmessige effekter**

***Birgitta Ericsson
Jorid Vaagland***

Østlandsforskning

er et forskningsinstitutt som ble etablert i 1984 med Oppland, Hedmark og Buskerud fylkeskommuner samt Kommunaldepartementet som stiftere, og har i dag 25 ansatte.

Østlandsforskning er lokalisert i høgskolemiljøet på Lillehammer. Instituttet driver anvendt, tverrfaglig og problemorientert forskning og utvikling.

Østlandsforskning er orientert mot en bred og sammensatt gruppe brukere. Den faglige virksomheten er konsentrert om to områder:

Næringsliv og regional utvikling

Velferds-, organisasjons- og kommunalforskning

Østlandsforsknings viktigste oppdragsgivere er departement, fylkeskommuner, kommuner, statlige etater, råd og utvalg, Norges forskningsråd, næringslivet og bransjeorganisasjoner.

Østlandsforskning har samarbeidsavtaler med Høgskolen i Lillehammer, Høgskolen i Hedmark og Norsk institutt for naturforskning. Denne kunnskapsressursen utnyttes til beste for alle parter

AURORA

*Operaen Aurora
på
Fredriksten festning*

Samfunnsmessige effekter

*Birgitta Ericsson
Jorid Vaagland*

Tittel:	Operaen Aurora på Fredriksten festning: Samfunnsmessige effekter
Forfattere:	Birgitta Ericsson og Jorid Vaagland
ØF-rapport nr.:	18/2005
ISBN nr.:	82-7356-574-2
ISSN nr.:	0809-1617
Prosjektnummer:	K271
Prosjektnavn:	Evaluering av operaoppsettingen Aurora
Oppdragsgiver:	Østfold fylkeskommune
Prosjektleder:	Birgitta Ericsson
Referat:	På Østfold fylkes Tusenårssted, Fredriksten festning i Halden, ble det i juni 2005 uroppført en norsk opera, Aurora, med handling fra den store nordiske krigen 1700-1721. Karl XII var en av de sentrale aktørene i denne krigen, og han falt 1718 under beleiringen av Fredriksten festning. Handlingen i operaen er altså nært knyttet til arenaen der den nå ble oppført. Festningsverkene utgjorde en viktig og integrert del av scenografien, og en forutsetning for det spektakulære ved forestillingen. Forestillingen ble en publikumssuksess, og det diskuteres hvorvidt prosjektet skal følges opp med noen form for operafestival. Denne evalueringen av lokaløkonomiske effekter, kulturell kompetanseoverføring og lokal identitet er utarbeidet som en del av en oppfølgingsdiskusjon. De mest vesentlige effektene av prosjektet kan trolig "registreres" i form av immaterielle goder. Da tenker vi framfor alt på markedsførings- og profileringseffekter, betydelig overføring av kulturell kompetanse, særlig til amatørerne, samt styrking av den lokale identiteten. Lokaløkonomisk er de estimerte multiplikatorene høye, men i absolutte tall blir effektene forholdsvis små på grunn av arrangementets kortvarighet.
Sammendrag:	
Emneord:	Evaluering, Aurora, opera, regionaløkonomi, lokal identitet, kulturell kompetanseformidling, Fredriksten festning, Halden
Dato:	Oktober 2005
Antall sider:	60
Pris:	Kr 100,-
Utgiver:	Østlandsforskning Serviceboks N-2626 Lillehammer Telefon 61 26 57 00 Telefax 61 25 41 65 e-mail: post@ostforsk.no http://www.ostforsk.no ⌈ Dette eksemplar er fremstilt etter KOPINOR, Stenergate 1 0050 Oslo 1. Ytterligere eksemplar fremstilling uten avtale og strid med åndsverkloven er straffbart og kan medføre erstatningsansvar.

Forord

Ett av prosjektene i forbindelse med Østfold fylkes Tusenårssted ble kimen til uroppføringen av operaen Aurora på Fredriksten festning i Halden i juni 2005. I forbindelse med en eventuell videreføring av prosjektet i en eller annen form ønsket Østfold fylke en evaluering av de samfunnsmessige effektene av Aurora-oppsettingen.

Evalueringen har vært gjennomført i løpet av sommeren 2005, dvs. kort tid etter forestillingene, noe som fører til at mer langsiktige effekter ikke lar seg måle. Det kan f.ø. være vanskelig nok selv med tilstrekkelig tidsperspektiv.

Forskerne Jorid Vaagland og Birgitta Ericsson har stått for evalueringen. Vaagland er hovedansvarlig for vurderingene rundt kulturell kompetanseoverføring, lokal identitet og tilhørighet, mens Ericsson har hatt hovedansvaret for å estimere de lokaløkonomiske effektene. Begge forskerne står imidlertid sammen ansvarlig for hele innholdet og alle vurderingene som er gjort i rapporten.

Rapporten ville ikke latt seg gjennomføre uten alle informantene som har latt seg intervjuet og bidratt med det vesentlige av substansielt grunnlag for våre vurderinger. Vi takker samtlige - ingen nevnt og ingen glemt - for deres åpenhet og vilje til å ta seg tid å snakke med oss!

Våre kontaktpersoner hos oppdragsgiver har bidratt med all informasjon vi har spurt om undervegs i prosjektet, og var villige til å stille opp selv om det kolliderte med ferieavviklinger. Kontaktpersonene var:

Bjørn Edvardsen, fylkeskultursjef

Bjørnar Nyborg, prosjektleder for Fylkestusenårsstedet i Østfold, Solbjørg Lervik, leder for Fylkestusenårskomiteen i Østfold, samt Pål Scott Hagen, produsent og prosjektleder for oppsettingen.

Vi takker samtlige for god hjelp og et interessant prosjekt.

Birgitta Ericsson

Prosjektleder

Ståle Størdal

forskningsleder

Innholdsfortegnelse

Side

Forord	iii
Innholdsfortegnelse	v
1. Innledning - en opera blir til	7
1.1. Bakgrunn	7
1.2. Prosjektets innhold og organisering	9
1.3. Metode	13
2. Lokaløkonomiske effekter	15
2.1. Målinger av lokaløkonomiske effekter	15
2.2. Inntekter	15
2.3. Datagrunnlaget	19
2.4. Lokaløkonomiske effekter av Aurora	19
2.4.1. Overrisslingseffekter	22
2.4.2. Ringvirkninger	25
2.4.3. Samlede lokaløkonomiske virkninger	27
3. Auroras betydning for lokalt samfunns- og kulturliv	29
3.1. Metode og datagrunnlag	29
3.2. Aktørenes erfaringer fra Aurora-prosjektet	30
3.2.1. Den praktiske gjennomføringen av arrangementet	30
3.2.2. Erfaringer med prosjektledelsen	30
3.2.3. Det kunstneriske samarbeidet	31
3.2.4. Aktørenes egne vurderinger av utbyttet av prosjektet	36
4. Avsluttende vurderinger	43
4.1. Generelt om organisering og samarbeid	43
4.2. Auroras betydning for lokaløkonomien	44
4.3. Auroras betydning for lokalt samfunns- og kulturliv	45
4.3.1. Kompetanseutvikling	45
4.3.2. Identitet og tilhørighet	47
5. Framtidig operasatsing i Halden? En drøfting av lokale forutsetninger	49
5.1. Forankring i kulturlivet og i lokalmiljøet for øvrig	49
5.2. Samarbeid mellom amatører og profesjonelle, og mellom ulike regionale nivåer i kulturlivet	51
5.3. Publikumsgrunnlag og økonomisk potensial	52
6. Oppsummering og avslutning	55
Referanser	
Vedlegg	

1. Innledning - en opera blir til

I løpet av tre sommerkvelder i juni 2005 ble det urframført en utendørs operaforestilling på Fredriksten festning i Halden. Disse tre forestillingene ble overvart av ca 7 500 publikummere. Ytterligere ca 700 overvar generalprøven, til hvilken det også ble lagt ut billetter til salg på grunn av den store interessen for forestillingen - billettene til de ordinære forestillingene ble solgt ut i løpet av kort tid etter utleggelsen.

Som publikumsattraksjon ble forestillingen altså en ubetinget suksess. I denne rapporten blir forestillingen evaluert med tanke på operaprojektets betydning kompetansemessig for lokalt og regionalt kulturliv, dets betydning i forhold til lokal/regional bevissthet og identitet, samt en vurdering av de lokaløkonomiske effektene prosjektet har medført.

1.1. Bakgrunn

Den aller første kimen til en slik operaforestilling på Fredriksten festning ble lagt allerede i 1994 av de to daværende kultursjefene Aage Friis i Halden og Bjørn Simensen i Sandefjord. Idéen ble imidlertid ikke arbeidet videre med den gang. Da Fredriksten festning i 1999 ble utpekt til Østfold fylkes tusenårssted ble denne ideen imidlertid hentet fram igjen i regi av Østfold tusenårssteds delprosjekt Møteplassen. Norge 2005 AS tok på seg å finansiere et bestillingsverk av komponist Trygve Madsen og tekstforfatter Jon Bing, med Den Norske Opera som bestiller og kunstnerisk ansvarlig. Verkets tema skulle knytte an til tid og sted, og er lagt til den store nordiske krigen 1700 til 1721, med Karl XII¹ i en av hovedrollene.

I juni 2003 ble det også fattet vedtak i Østfold fylkeskommune og i Fylkestusenårskomiteen som innebar oppstart av et forprosjekt i august samme år. Dette forprosjektet skulle "utrede mulighetene for oppsetting av en nyskrevet opera med arbeidstittel 'Karl XII' framført på fylkestusenårsstedet i Østfold, Fredriksten festning i Halden", og være avsluttet 31.12.2003. Finansieringen av forprosjektet var et spleiselag mellom Fylkestusenårskomiteen, Halden kommune, Norge 2005 AS og Østfold fylkeskommune.

Konklusjonen i forprosjektet ble at det rent praktisk ikke var noe i veien for å arrangere en nyskrevet spektakulær operaforestilling på Fredriksten. Det var imidlertid en viss usikkerhet med tanke på internasjonal (dansk og svensk) medvirkning - som også utgjorde en forutsetning for en evt. gjennomføring - samt hvorvidt det var mulig å få hele finansieringsbehovet på 6,7 mill. NOK på plass i løpet av våren 2004. På grunn av diverse tids-

¹ Som altså falt på Fredriksten festning i 1718.

frister² var det nødvendig å ha fattet et vedtak for evt. produksjonsoppstart senest 1. juni 2004.

Spørsmålet om en evt. oppsetting av en opera på Fredriksten festning ble behandlet i fylkestingskomite 1 den 10.02.2004 og i Østfold fylkesting den 26.02.2004. Det ble i fylkestinget, i samsvar med innstillingen fra fylkestingskomite 1, vedtatt at Østfold fylkeskommune skulle ta på seg ansvaret for operaproduksjonen. Dette vedtaket ble fattet selv om administrasjonens innstilling gikk imot at fylkeskommunen skulle ha en ledende rolle i produksjonen. Fylkeskommunens viktigste begrunnelser for å gå inn i et slikt prosjekt var a) å rette søkelyset på Østfold som et interessant mål for kultursøkende turister, og b) at forestillingen antas å være det viktigste kulturbidraget til regional utvikling i Østfold i 2005 (Sak A nr. 18/2004). Det endelige vedtaket i fylkestinget 26.02.2004 lyder slik:

”Østfold fylkeskommune påtar seg rollen som den ledende part i arbeidet med å arrangere opera på Fredriksten festning i 2005 under følgende forutsetninger:

- *Det må foreligge forpliktende tilsagn på støtte (utover det som allerede er mottatt) på samlet 1,6 mill. kr. fra Norsk Kulturråd, Nordisk Kulturfond, Norge 2005 as og OG-samarbeidet³.*
- *Fylkeskommunen må sørge for å ha dekning og stillesikkerhet for eventuell svikt i billettinntekter og sponsorinntekter på inntil 1,0 mill. kr.”* (Sak A nr. 18/2004 - Opera på Fredriksten festning i 2005, Østfold fylkesting)

Saken var oppe ytterligere en gang i møtene i fylkestingskomite 1 den 26.05.2004 og i fylkestinget 09.-10.06.2004, da prosjektet ikke var fullfinansiert i hht. vedtaket i sak A.nr. 18/2004 som referert ovenfor. Bakgrunnen for dette var at Kulturrådet utsatte sluttbehandlingen av søknaden til 08.06.2004. På dette tidspunkt manglet finansiering av kr. 685 000,- av et totalbudsjett på 7 100 000,-.

Fylkeskommunen foreslo derfor å utsette produksjonsoppstart én måned til 1. juli, under forutsetning av at de siste kronene også falt på plass (sak A nr.51/2004). Kulturrådet bevilget kr. 200 000,- og Halden kommune garanterte for et underskudd inntil kr. 500 000,-, slik at det i juni var dekning for hele budsjettet og prosjektet var et faktum.

Pr. 13. mai 2004 var den finansielle situasjonen slik (fra sak A nr.51/2004):

Operaprojektets totale budsjett er kr. 7.100.000,-.

Følgende finansiering sikret:

Fylkestusenårsstedet (Møteplassen)	2.400.000,-
Den Norske Opera	600.000,-

² F.eks. søknadsfrister og behandlingstid, produksjons- og innstuderingstid, osv.

³ Oslo-Göteborg-samarbeidet.

Det Norske Blåseensemble	600.000,-
GøteborgsMusiken	350.000,-
Gøteborg – Oslo samarbeidet	100.000,-
Norge 2005 as	550.000,-
Sponsorer	500.000,-
Nordisk kulturfond	315.000,-
Totalt kr.	5.415.000,-

Billettinntekter er budsjettert til: 1.000.000,-

Fylkestinget har vedtatt å stille 1,0 mill. til disposisjon som garanti for eventuelt svikt i billett- og sponsorinntekter.

Det gir pr. 13/5-2004 sikkerhet for totalt kr. 6.415.000,-
(inkl. ØFK's underskuddsgaranti på 1 mill. kr.)

Budsjett:	7.100.000,-
Sikret finansiering pr. 13/5-2004:	6.415.000,-
<u>Resterende beløp pr. 13 / 5-2004</u>	<u>685.000,-</u>

Før endelig oppstart av prosjektet ble også resterende beløp sikret, og pr. dags dato (sept. 2005) er det klart at ingen av underskuddsgarantiene trenger å brukes. Det endelige regnskapet er imidlertid ennå ikke avsluttet, og det regnskapsmessige resultatet er altså ikke klart.

1.2. Prosjektets innhold og organisering

Den bærende ideen bak *Aurora*, som til slutt ble operaens navn, er kombinasjonen av de spektakulære mulighetene festningsområdet som arena gir grunnlag for og Den Norske Operas rolle som kunstnerisk ansvarlig. Dessuten skulle produksjonen av forestillingen involvere både regionale, nasjonale og internasjonale kulturkrefter, og være et samarbeid mellom profesjonelle og amatører.

Følgende mål ble satt opp i forprosjektet:

- ”- Forprosjektet skal utrede mulighetene for oppsetning av en nyskrevet opera med arbeidstittel ”Karl XII” framført på fylkestusenårsstedet i Østfold, Fredriksten festning i Halden.
- Produksjonen skal ha en spektakulær form med et høyt kunstnerisk nivå som interesserer et norsk og internasjonalt publikum i alle aldre.
- Oppsetningen skal være et samvirke mellom regionale, nasjonale og internasjonale krefter med Den Norske Opera som kunstnerisk ansvarlig og med offentlig og privat finansiering.
- Oppsetningen søkes gjentatt med 2-3 års mellomrom på Fredriksten festning og eventuelt i Västra Götalandsregion i mellomliggende år.”
(Operaprojekt på Fredriksten festning juni 2005, statusrapport av 5.12.2003, s.2.)

Aurora ble allerede fra starten av lagt opp som et stort prosjekt, og det var mange - ca 150 personer - som opptrådte på scenen. Av dette utgjorde koret, som var spesielt sammensatt for anledningen, ca 75 personer, og det var mange soldater i farta flere steder på festningen i krigsscenene (frivillige statister fra Fredriksten Artillerie Compagnie i sine tidsriktige uniformer).

Det mest spesielle med oppsettingen er den spektakulære rammen rundt forestillingen som dannes av festningen, dens bruk i scenografien og i lyssettingen som ytterligere understreket stemningene i den lyse nordiske sommernatta. Temaet var knyttet til "Den store nordiske krig 1700-1721", mellom på den ene sida den gang stormakts-Sverige og på den andre sida Danmark-Norge, Polen, Russland og England-Hannover. Karl XII døde på Fredriksten festning i 1718. Aurora von Königsmarck, som har gitt navn til operaen, representerer "det gode" i motsetning til de krigførende herskerne. Et klassisk scenario. Festningens rolle i unionsoppløsningen mellom Norge og Sverige i 1905 utgjør videre en viktig kopling i forbindelse med dette 100-årsjubileet.

Det nordiske aspektet understrekes også ved at flere nordiske land er representert både blant solistene, i orkesteret og koret, og dessuten i ulike støttefunksjoner.

Aurora var et samarbeidsprosjekt mellom institusjoner og enkeltindivider på så vel nasjonalt og internasjonalt som regionalt og lokalt nivå, mellom profesjonelle og amatører samt honorerte og frivillige. Det kunstneriske ansvaret lå hos Den norske Opera og produksjonsansvaret i Østfold fylkeskommune, men både nasjonale, regionale og lokale aktører⁴ var involvert administrativt, kunstnerisk og praktisk. Profesjonelle så vel som amatører hadde roller på og bak scenen: profesjonelle solister; halvprofesjonelle kordirigenter og amatørkorister; profesjonell kostymedesign og kostymemakere og amatørsyere; profesjonell sminkedesign og elever i videregående skoler som sminkører og påkledere, osv. Innenfor de fleste fagområder har profesjonelle og amatører arbeidet sammen, og særlig DNO har selv sagt bidratt med mye faglig kompetanse.

Prosjektledelse/produsentansvar

Den overordnede ansvarsfordelingen i operaprojektet ble avklart i forprosjektfasen. Den norske Opera ga oppsetningen på Fredriksten festning status som et "Riksoperaprojekt", det vil si at Operaen tok det kunstneriske ansvaret og ville delta med regissør, 4-6 solister og teknisk personell. Operaen ønsket imidlertid ikke å ta produksjonsansvaret. I februar 2004 vedtok fylkestinget at Østfold fylkeskommune⁵ skulle ta dette ansvaret. Fylkes-

⁴ Østfold fylkeskommune, Østfold Teater, Det Norske Blåseensemble og videregående skoler, Fredriksten Artilleri Compagni og Frivillighetssentralen.

⁵ Vedtaket i Fylkestingskomite 10g Fylkestinget om at fylkeskommunen skulle ta en ledende rolle i arbeidet med opera på Fredriksten festning hadde følgende forutsetninger: Forpliktende tilsagn om støtte (utover det som allerede forelå) på samlet 1,6 mill., og dekning og sikkerhet fra fylkeskommunens

kommunen engasjerte Pål Scott Hagen som produsent og prosjektleder. Hagen har utdanningsbakgrunn fra Forsvarets stabsskole og fra Høgskolen i Østfold (ledelsesfag), og yrkeserfaring blant annet som korpssjef for Forsvarets distriktsmusikkorps Østlandet.

Regi

Den norske Opera utnevnte regissør Ronald Rørvik som regissør for oppsetningen. Rørvik har lang erfaring og med store utendørsoppsetninger og produksjoner med samarbeid mellom profesjonelle og amatører.

I regissørens team inngikk ellers to regiassistenter. Østfold Teater fikk allerede i forprosjektfasen forespørsel fra Østfold fylkeskommune om hvorvidt teatret ville/kunne ta en rolle i forbindelse med oppsettingen av operaen. I samråd med regissøren, som mente det var viktig med en lokal regiassistent, fikk ØTs daglige leder Ida Frederiksen denne funksjonen. Teatrets tekniske utstyr ble også stilt til rådighet for oppsettingen. I tillegg til den lokale regiassistenten deltok også en regiassistent fra operaen.

Scenografi

Regissøren ga scenograf Øystein Hansen ved Østfold Teater ansvaret for scenografien. Han arbeidet mer eller mindre på heltid med Aurora i 7-8 måneder. Elever fra Byggfag ved Halden videregående skole sto for bygging av sceneelementene. Scenemester og lysmester kom fra Operaen i Kristiansund.

Kostymer og sminke

Kostymesjef Else Lund ved Operaen ble kostymeansvarlig, og det ble oppnevnt en lokal kostymekoordinator som mellomledd mellom Lund og syerne. Kostymekoordinator var Merethe Brekke ved Halden videregående skole. Syerne ble rekruttert dels gjennom Frivillighetssentralen, dels fra design-/tekstillinjen ved Glemmen videregående skole i Fredrikstad og dels gjennom personlige nettverk.

Frisørlinjen ved Glemmen videregående skole deltok i arbeidet med sminke og hår, og fikk oppgaver i forbindelse med kostymeskifter under forestillingene.

Frivillige

Frivillighetssentralen rekrutterte vakter og mannskap til beise- og malearbeid, plakatopphenging og vakthold ved kostymelageret. Rekrutteringen til disse oppgavene skjedde gjennom de organisasjonene som er eiere av frivil-

side på inntil 1,0 mill. kr. Fylkesrådmannens innstilling innebar at fylkeskommunen ikke skulle påta seg den ledende rollen i arbeidet, med begrunnelse i de økonomiske forutsetningene som lå i saken, særlig knyttet til usikkerhet mht. inntektssiden. Fylkesrådmannen stilte seg også tvilende til fylkeskommunens kapasitet til å påta seg både produksjonsansvar og alt det praktiske med et så stort arrangement.

lighetssentralen, men uten at organisasjonene selv hadde noe ansvar for arbeidet.

Fredriksten Artilleri Compagni

Ca 60 personer fra FAC var involvert i prosjektet med roller som soldater i krigsscenene. De hadde også ansvar for diverse soldateffekter, pyrotekniske effekter i tillegg til rådgivning omkring krigsscenene.

Solister/skuespillere/statister

De aller fleste solistene er knyttet til Den norske Opera, Det kongelige Teater i København og andre utenlandske operainstitusjoner/teatre. Enkelte av solistene har røtter i Østfold, som Henrik Engelsviken i rollen som August den sterke.

Elever fra Halden videregående skole deltok som statister, i rollene som lik, og som nevnt Fredriksten Artilleri Compagnie som soldater.

Orkesteret

Komponisten bestemte seg tidlig for å skrive operaen for en besetning med et rent blåseorkester. Dette innebar for det første at Det norske Blåseensemble måtte ha en viktig funksjon, og for det andre åpnet det for et samarbeid mellom DNBE og GøteborgsMusiken. Orkesteret besto av ca 30 musikere, hovedsakelig fra DNBE, men supplert med treblåsere og messingblåsere fra GM.

Det norske Blåseensembles 1.gjestedirigent, Ingar Bergby, ble engasjert som operaorkesterets dirigent. Hans avtalefestede innsats i DNBE på to uker pr. år, ble stilt til rådighet for prosjektet som del av DNBE's bidrag, resten av hans arbeid ble honorert.

Koret

Dirigenten for koret Cantare i Fredrikstad, Vigdis Djupang som også ble dirigent for operakoret, fikk ansvar for å bygge opp koret, sammen med dirigenten for koret i Strømstad kirke i Sverige (Karin Rosander). Rekrutteringen skjedde delvis gjennom prøvesynging og koret ble endelig sammen satt av sangere fra flere ulike kor i Østfold og Strömstadsområdet. I alt 90 korister var med fra starten, derav 32 svenske. Det ble noe frafall som ble supplert underveis. Frafallet rammet særlig tenorene, ettersom deltakerne fra et mannskor falt fra da de så øvingsplanen og erfarte hvor mye prosjektet ville kreve. Under selve forestillingene var det 78 sangere i koret.

Arbeidet med å bygge opp koret og øve inn stykkene startet høsten 2003. Fra høsten 2004 hadde koret seminarer/øvelser annenhver uke, vekselvis i Fredrikstad og i Strømstad, i tillegg til helgeseminarer.

1.3. Metode

I denne evalueringen har vi brukt både kvalitative og kvantitative metoder. Kvantitative tilnærminger er framfor alt brukt i forbindelse med vurderingene av de lokaløkonomiske effektene, men også der er regnskaps- og publikumstall supplert med intervjuer av enkelte nøkkelpersoner. Vurderingene av betydningen for lokalt/regionalt kulturliv og identitetsskapende effekter er i sin helhet basert på intervjuer.

En åpenbar svakhet ved enkelte av de resultater og vurderinger som framkommer i rapporten er det korte tidsspennet fra gjennomføring av forestillingene og til denne evalueringen. Mange av de effekter som ønskes målt er dessuten av en karakter som ikke lar seg måle direkte, særlig ikke med et så vidt kort tidsperspektiv.

Slike effekter som ikke viser seg før etter en tid, kan f.eks. være effekter som kunne tilbakeføres til markedsføringseffekten av økt fokus på Halden, eller effekter på lokalt kulturliv av kulturell kompetanseoverføring og styrking av lokal identitet. Flere av disse effektene vil dessuten i tilfelle kunne manifestere seg i mange forskjellige tiltak innenfor ulike områder i samfunnet, også de som ikke er i fokus for denne evalueringen. I svært mange tilfeller vil det være uråd å isolere evt. effekter til oppsettingen av Aurora i seg selv, blant annet fordi det foregikk mange aktiviteter og arrangementer i Halden i den samme perioden.

Nærmere metodiske betraktninger og drøftinger presenteres i tilknytning til datagjennomgangene i kapittel 2 og 3.

2. Lokaløkonomiske effekter

2.1 Målinger av lokaløkonomiske effekter

Ønsker om å måle lokaløkonomiske effekter av tiltak kan ha mange gode begrunnelser, f.eks. å legge et grunnlag for prioriteringer av framtidige tiltak eller for konsekvensberegninger av aktuelle tiltak. Dersom det er aktuelt å bruke 5 mill. kr. enten til en operaoppsetting eller til andre tiltak, kan det være nyttig å avklare hvordan de lokaløkonomiske effektene av disse pengene blir, avhengig av hvilket bruksområde man velger. Det vil f.eks. være mulig at et mindre arrangement med underskuddspotensial i seg selv kan være mer lokaløkonomisk gunstig, enn et større arrangement med et resultatmessig overskudd. Avgjørende for utfallet vil være *hvor og hvordan* arrangementets utgifter fordeles, og er altså for så vidt ikke avhengig av at arrangementet i seg selv går med overskudd.

En vanlig misforståelse er å anta at alle penger som brukes eller inntekter som genereres under et gitt arrangement også er den lokaløkonomiske effekten av dette arrangementet. Det vil for så vidt være mulig å hevde at all omsetning som kan tilbakeføres til et gitt arrangement også er arrangementsskapt. Poenget er imidlertid at ikke all denne omsetningen ville blitt borte fra området dersom arrangementet *ikke* hadde blitt avholdt. Som arrangementsskapte lokaløkonomiske effektene bør en derfor strengt tatt bare regne inntekter som kommer *i tillegg til* penger som også ellers med stor sannsynlighet ville blitt brukt i området, om enn kanskje i andre sektorer.

Forutsetningene for at det i et gitt område skal genereres tilleggsleveranser i lokal underleveransesektor (ringvirkninger) bygger på to avgjørende premisser:

- 1) At de lokale leverandørene er i stand til å etterkomme etterspørselen produktmessig til en akseptabel pris, og
- 2) At leverandørene i tilfelle har ledige produksjonsressurser. Dette tilsier at arrangementer/tiltak som kan passe inn i den lokale økonomien har bedre forutsetninger for å generere lokaløkonomiske effekter enn arrangementer som ikke gjør det.

Det er klart det vil knytte seg usikkerhet til slike resonnementer, men det syns etter hvert å være stor faglig enighet om en slik avgrensning. (F.eks. Getz 1994, Ryan 1998, Arnestad 1990) Det betyr at en også bør vurdere inntektsida ut fra et slikt tilleggsperspektiv, samtidig som en ser på den geografiske og bransjemessige fordelingen av utgiftssida.

2.2. Inntekter

Arrangementer har som regel to eller tre hovedinntektskilder: billettinntekter/deltakeravgifter, sponsorinntekter og evt. inntekter ved salg av rettig-

heter (bilde-/lydproduksjon) eller produkter. Salg av rettigheter av noe omfang har en framfor alt i forbindelse med større idrettsarrangement, mens det ved andre typer arrangement kan forekomme tilleggssalg av diverse effekter/ souvenirer. Registreringer tyder imidlertid på at slike inntekter av tilleggssalg i mange tilfeller er forholdsvis beskjedne (Birkelund 1996). Aurora har primært hatt sine inntekter fra billetter, offentlige tilskott og sponing. Salg av produksjonsrettigheter eller annet tilleggssalg er av liten betydning for selve operaprojektregnskapet.

Offentlig tilskott

Deler av offentlige tilskott kan i prinsippet betraktes som forskyvning av forbruk, om enn ikke i tid så i fra andre lokale oppgaver. En slik betraktning kan først og fremst gjøres gjeldende for tilskott fra lokale myndigheter (Mules and Faulkner 1996 i: Ryan 1998) Det er altså ikke slik at et kommunalt tilskott til et arrangement nødvendigvis representerer et merforbruk som kan tilbakeføres til dette arrangementet spesielt. Begrunnelsen er at trolig ville kommunale tilskott blitt brukt i kommunen uansett, men muligens til andre formål. Hvis kommunale tilskott går på bekostning av andre lokale tiltak, må en vite noe om alternativkostnaden ved evt annet offentlig tiltak for å kunne si noe om den faktiske effekten av et kommunalt tilskott til et gitt arrangement. Den faktiske effekten kan være både positiv og negativ. At kommunale tilskott likevel blir brukt i kommunen og det spekulative i anslag av alternativer taler for *ikke* å ta med kommunale tilskott i effektberegningene. (Jfr også Ryan 1998)

Resonnementet kan også delvis gjøres gjeldende for tilskott fra andre offentlige myndigheter, men det forutsetter at den regionale fordelingen av statlige og fylkekommunale midler er konstant. Det er den selvsagt ikke, slik at vi finner det rimelig å se offentlige tilskott fra andre enn kommunen som et reelt bidrag til merforbruket i området, selv om slike tilskott ellers ville kommet andre tiltak i samme område tilgode.

Aurora har ingen direkte kommunale eller fylkeskommunale tilskott, men yter et indirekte bidrag gjennom medfinansiering av Østfold fylkes Tusenårssted.

Sponsorer

Den prinsipielle vurderingen av sponsorinntekter er ikke forskjellig fra vurderingen av billettinntekter eller offentlige tilskott. Det kan føres argumenter for å vurdere sponing fra lokale bedrifter på linje med kommunale tilskott, dvs. at disse pengene antakelig ville blitt brukt lokalt uansett, og at de derfor ikke i utgangspunktet er å anse for arrangementsskapt. På den andre sida er en slik antakelse mer usikker når det gjelder sponsorpenger enn i forhold til kommunale tilskott, og det trenger derfor ikke være urimelig å vurdere støtte fra lokale sponsorer som i alle fall delvis arrangementsskapt. En slik vurdering bygger da på at sponsorene står friere til å disponere sine

penger, og lokale arrangementer kan bidra til å demme opp for støtte til andre tiltak andre steder.

Billettinntekter og annet tilleggsforbruk (overrisslingseffekter)

Billettinntektene er når det gjelder kulturarrangementer ofte en viktig del av inntektsgrunnlaget for arrangementet. Men det faktum at en del av publikum kan komme tilreisende fra utenfor området gir også grunnlag for at de bruker penger også på andre ting enn billetter. Publikum gir altså inntekter til selve arrangementet (billettinntekter), og til andre bedrifter (varehandel, servering, overnatting, transport, f.eks.). For å kunne estimere hvor mye av omsetningen innenfor andre sektorer som faktisk er tilleggsomsetning, må en også vite hvor publikum faktisk bor.

Blant tilskuerne, som altså genererer billettinntektene og overrissling til andre bransjer, kan en identifisere tre hovedgrupper med utgangspunkt i bosted og motivasjon for å være på stedet samtidig med arrangementet:

- *lokale*, som er fastboende på stedet, og to grupper *tilreisende*:
- a) de som har venner, familie, egen fritidsbolig eller andre gjøremål på stedet; samt
- b) de som har valgt å besøke stedet ene og alene pga arrangementet

Fastboendes forbruk

Motivasjonen hos fast bosatte for å delta på et arrangement kan være forskjellig: for enkelte kan arrangementet være av så stor betydning at en ville oppsøkt det uansett hvor det ble arrangert. Når det arrangeres lokalt, betyr det at området "holder på" penger som ellers ville bli brukt i et annet område. Slik omsetning er strengt tatt å betrakte som tilleggsomsetning som skyldes arrangementet. Det er imidlertid i praksis svært vanskelig å kunne registrere hvorvidt en alternativ tur ut av området faktisk er avlyst, eller bare utsatt, og hva som egentlig er substitutter.

En annen gruppe av lokale tilskuere er de som kun har deltatt fordi arrangementet ble gjennomført på hjemstedet, dvs. med "motsatt" motivasjon av forrige gruppe. I dette tilfellet er det mye som taler for at omsetningen ville blitt brukt på hjemstedet uansett, og det er derfor antakelig mest riktig *ikke* å ta med dette forbruket som arrangementsskapt. En slik praksis støttes også av andre, eks.vis Ryan (1998). Her er det likevel riktig å legge til at graden av slikt omplassert forbruk muligens er avhengig av størrelsen på arrangørstedet (definisjon av lokalområdet). Det er grunner som taler for at sannsynligheten for at forbruk blir internt omplassert er større på større steder, mens lekkasjene blir større på mindre/små steder. Dvs. at arrangementers oppdemningseffekt kan være større på relativt små steder, fordi også mye av det lokale forbruket ellers er rettet ut av området.

I Østfold vil det på mange måter være kunstig å avgrense lokalområdet til en enkelt kommune. Dette er fordi store deler av fylket fungerer som en felles bo- og arbeidsregion, og det er høy mobilitet av folk mellom byene. Store deler av Østfold er derfor å regne som i praksis en funksjonell region, og det er egentlig lokaløkonomiske effekter i en funksjonell region som er viktigst å studere.

Tilreisendes forbruk

At ikke alt forbruk som skyldes de som er bosatt innefor området skal tas med kan for mange virke opplagt. Det er imidlertid like opplagt at ikke alt forbruk som skyldes tilreisende skal telles med.

Selv om publikum er tilreisende til området, kan det likevel være andre ting som er utløsende for reisen, f.eks. arbeidsrelaterte forhold eller besøk hos slekt og venner. Særlig blant dem som besøker slekt og venner kan *tidsforskyvning* av reisen være en aktuell problemstilling. Det vil si at en legger et besøk til tidspunkter da det også foregår arrangementer, men også at besøket ville blitt foretatt selv om arrangementet ikke var funnet sted. Dette er besøkende som egentlig holder arrangementet for forholdsvis uviktig, men at et arrangement likevel kan være en faktor ved valg av *tidspunktet* for reisen. Stedet ville altså fått noe forbruk fra denne gruppa uansett, men det er mulig at det legges igjen noe ekstra pga av arrangementet. Denne delen av forbruket vil være arrangementsbetinget forbruk. I praksis er det imidlertid vanskelig (umulig) å estimere hvor mye. Dersom det primært er vertsfamilien som står for økt forbruk gjelder de samme resonnementene som for fastboende.

Den mest ettertraktede gruppa av tilskuere er oftest de som er tilreisende til stedet, og helst ene og alene pga arrangementet. Deres forbruk representerer i sin helhet tilleggsomsetning, som ikke ville kommet stedet til gode i det hele tatt uten arrangementet. De avgjørende spørsmålene er hvor stor denne gruppa er, om og evt. i hvilken grad den fortrenger andre turister, og, i tilfelle, hvem av disse to turistgruppene som har høgst forbruk.

Et poeng som imidlertid ofte blir borte i diskusjonene om arrangementers betydning for å tiltrekke seg/stedet nye tilreisende, er at arrangementer og festivaler da må konkurrere med mange andre arrangementer og festivaler som arrangeres. Hvor stor denne geografiske konkurranseflaten er, vil vesentlig være avhengig av størrelse og innretning på selve arrangementet. En rangering av kulturarrangement etter rekkevidde vil imidlertid avsløre at svært mange kun har lokal eller regional tiltrekningskraft på publikum. Dermed har lokaliseringen av arrangementene svært mye å bety for det samlede inntekspotensialet til selve arrangøren.

2.3. Datagrunnlaget

I forbindelse med beregningene av de lokaløkonomiske virkningene av oppsettingen av Aurora har vi brukt den geografiske fordelingen av billettsalget til å anslå den geografiske tilhørigheten og fordelingen av publikum. Det ligger opplagt muligheten for feil i dette, men disse går trolig begge veger, noe som er bedre for totalestimatet enn om de trakk i samme retning. Med dette mener vi at billetter hentet ut i Halden kan være sendt/tenkt for personer bosatt andre steder, og at billetter hentet ut i Oslo eller andre steder i prinsippet kan gjelde haldensere, f.eks. arbeidspendlere. Den geografiske fordelingen av billettsalget er altså lagt til grunn for beregning av antallet tilreisende publikummere og overrisslingseffektene av deres forbruk i Halden.

Størrelsen på overrisslingen er beregnet ut fra tidligere gjennomførte forbruksundersøkelser i forbindelse med tre festivaler på Lillehammer i 2001 (Ericsson&Vaagland 2002; Ericsson 2003). Dette er en svært usikker metode, da forbrukstall er vanskelig å overføre fra ett område til et annet av flere grunner. Dels må tilbudet, dvs. muligheten til å bruke penger, være tilnærmet likt i begge områdene, dels må publikummerne være forholdsvis like preferansemessig, og dels må arrangementene organiseres og arrangeres lokaliseringsmessig likt i forhold til aktuelle overrisslingsbedrifter. En slik måte å overføre resultater mellom forskjellige områder er altså beheftet med forholdsvis store usikkerheter. Rammene for dette prosjektet tillot imidlertid ikke egen datainnsamling i forbindelse med forestillingene.

Anslagene for den geografiske fordelingen er relativt gode, mens forbruket blant de tilreisende er mer usikkert.

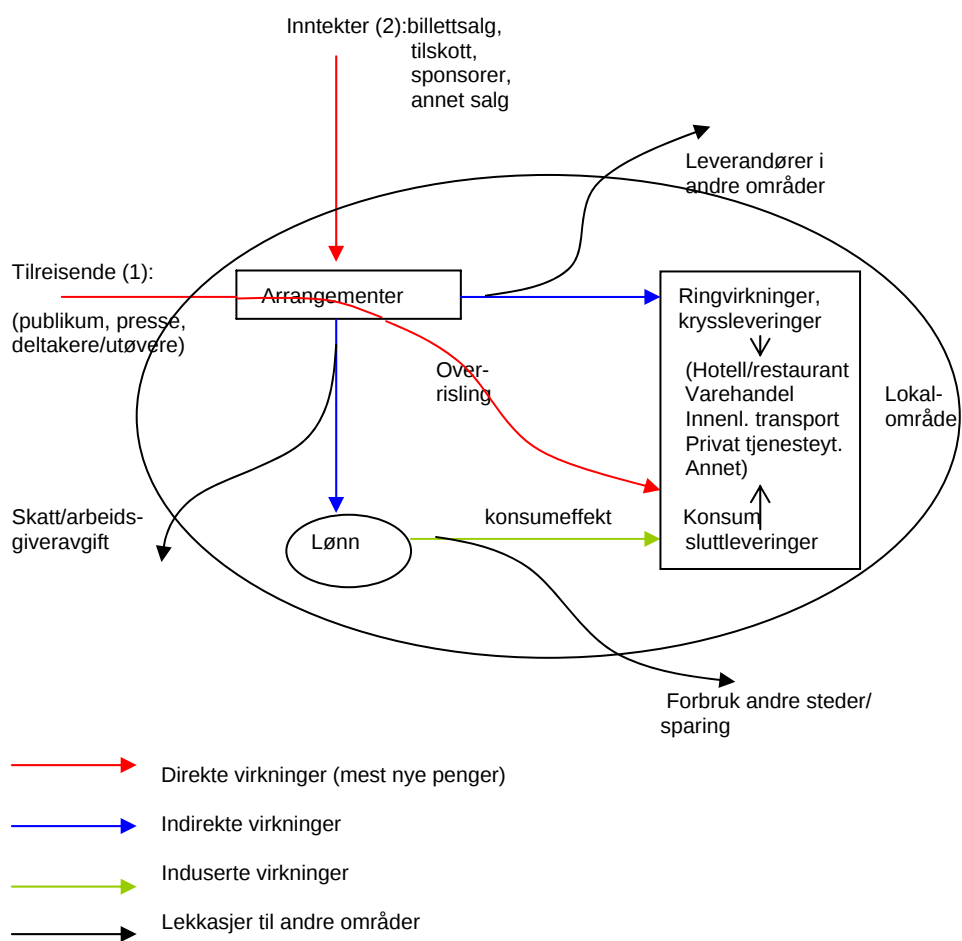
Auroraprojektets innkjøp av underleveranser (ringvirkninger) er kartlagt med utgangspunkt i regnskapet. Der har vi hatt tilgang til de enkelte bilagsposter som er grunnlaget for geografisk plassering av underleverandørene og deres leveranser til Aurora. Datagrunnlaget for beregning av ringvirkningene er altså godt, det samme er inntektsfordelingen, som også er hentet fra regnskapet.

2.4 Lokaløkonomiske effekter av Aurora

I det følgende ligger vårt fokus på de lokaløkonomiske effektene som en kan regne med i kjølvannet etter oppsettingen av Aurora. Måling av slike effekter er ofte et langt lerret å bleke, og det er heller ikke alltid faglig enighet om hva disse effektene består av eller hvordan de skal anslås. Disse temaene er nærmere drøftet i kap. 2.1.

Størrelsen på disse effektene er imidlertid også avhengig av den geografiske avgrensningen av "lokalområde", dvs. det området som en skal undersøke

Fig. 2.1. Pengestrømmer generert av arrangementer i et område.

evt. effekter i. Svært generelt kan en si, at med et ”stort” aktuelt område vil ringvirkningene være store og overrisslingseffektene⁶ små, mens man med et ”lite” område vil få små ringvirkninger og store overrisslingseffekter. Det er heller ikke mulig uten videre å summere lokaløkonomiske effekter i flere områder, ved andre områdeavgrensninger må slike beregninger foretas på nytt.

Sammenhengen mellom et arrangement og dets lokaløkonomiske effekter gis av arrangementets tiltrekningskraft, som er avgjørende for hvor mange ”nye penger” som tilføres til området. Dvs. at penger som er i området fra før av for så vidt kan bidra til at selve arrangementet isolert sett blir økonomisk vellykket, men vil likevel ikke være nye inntekter og i tilfelle bare bidra lokaløkonomisk i den forstand at de brukes på andre måter enn uten arrangementet. Det er da hva den evt. alternative bruken består i som avgjør hvorvidt en får økte eller reduserte inntekter til området.

Prinsipielt kan en beregningsmodell for lokaløkonomiske effekter anskueliggjøres som i fig. 2.1.. Som vises i figuren, består de lokaløkonomiske virkningene oppsummert av:

- 1) *Overrisslingseffekter*, som skyldes at tilreisende fra utenfor ”lokalområdet” bruker penger til overnatting, mat og annen handel. Dette kan være både publikum, presse og utøvere eller deltakere. Billettkjøp blir registrert som en inntekt til arrangementet, og regnes ikke som overrisslingseffekt.
- 2) *Ringvirkninger*, som oppstår når arrangementets inntekter brukes til innkjøp av underleveranser i fra bedrifter lokalisert til det definerte lokalområdet, og betalte lønninger brukes til innkjøp.

Ellipsen forestiller det lokalområdet som studeres, og lokale næringsvirksomheter er plassert i boksen lengst til høyre. Bedriftene der kan levere produkter/tjenester enten til selve operaprojektet, og er da underleverandører som inngår i ringvirkningene, eller til konsum (sluttleveringer) til privatpersoner. Pilene ut av ellipsen viser at det brukes penger på steder også utenfor lokalområdet. Figuren viser de økonomiske sammenhengene i ett område og områdets samhandling med ”verden utenfor” området.

De røde pilene angir de direkte effektene (inntektene), mens blå og grønne piler viser hvordan ytterligere sirkulasjon av de direkte inntektene foregår i området. Sorte piler ut av området viser hvor i omløpet penger lekker ut av området. Denne måten å anskueliggjøre tilnærmingsmåten på viser også at ringvirkninger av et tiltak definisjonsmessig aldri kan bli større enn de direkte virkningene.

I fig. 2.2. og 2.3. lengre fram i rapporten har vi tallfestet verdien på de enkelte pilene som kan tilbakeføres til Aurora.

⁶ Dvs. de virkningene som følger av det kommer tilreisende til et område som bruker penger direkte i andre sektorer/bedrifter enn selve til arrangementet.

2.4.1. Overrisslingseffekter

Et anslag over overrisslingens størrelse forutsetter kjennskap til tilskuernes geografiske bosted. Å regne med alle penger som brukes under arrangementet vil føre til en overestimering av den lokaløkonomiske betydningen, da det strengt tatt kun er den *ekstraomsetningen* innenfor et definert område som skal telles med.

Til Aurora var det tilgjengelig i alt 8 500 billetter, da regner vi også med at 1 000 billetter ble lagt ut til generalprøven. Inkludert fribilletter ble forestillingen overvart av rundt 8 200 personer. Det meste av billettsalget foregikk gjennom Ticnet, og det er oppgavene derfra over hvor billettene er utlevert vi har brukt som grunnlag for å anslå den geografiske tilhørigheten til publikum. Dette medfører at det er en del usikkerhet om hvor nøyaktig denne fordelingen faktisk er, da det kan være feilkilder som trekker både i retning av flere tilreisende og i retning av færre tilreisende. Selve billettinntektene derimot er i sin helhet lagt inn på inntektssida i operaregnskapet.

En stor andel av billettene er registrert på Østfold fylkeskommune. Det betyr imidlertid ikke nødvendigvis at alle disse er fordelt eller solgt der. Østfold fylkeskommune fungerte imidlertid som en teknisk registrering av f.eks. de 800 gavekortene som ble lagt ut for salg før jula i 2004. Hvor mange av disse som ble gitt som julegaver til slekt og venner bosatt utenfor Halden og Østfold er ikke mulig å få oversikt over. Hvordan sponsorene har fordelt sine billetter på forretningsforbindelser og ansatte er heller ikke mulig å utforske. Enkelte billetter er ikke hentet ut på et utleveringssted men betalt med VISA og sendt i posten til kjøperen, og det er ikke registrert hvor disse billettene ble sendt. Det kan både være lokalt og til andre steder.

Alt i alt har vi rimelig god oversikt over fordelingen av ca 5 000 av billettene. De resterende er fordelt etter skjønn og kvalifisert gjetning med svært god hjelp fra billettansvarlig og produsent. Billetter som ikke lar seg fordele på denne måten, er forutsatt å ha lik geografisk fordeling som dem som er kjent. Med disse forbeholdene har vi kommet fram til en fordeling av billettene i tre tilnærmet like store andeler (jfr. tab. 2.1.)

Tab. 2.1. Fordeling av billettene til operaforestillingen Aurora på Fredriksten festning etter salgssted.

Salgssted	Prosent
Halden	36
Østfold for øvrig	32
Oslo/Norge for øvrig	25
Sverige	7
I alt	100
Billetter i alt (N)	(8 200)

Kilde: Ticnet salgsstatistikk, billettansvarlig Aurora.

En drøy tredjedel av publikum er trolig hjemmehørende i det helt lokale området som representeres av Halden kommune, og ytterligere en tredjedel er solgt i resten av Østfold fylke. Det betyr at en tredjedel av billettene enten er solgt i resten av Norge eller i Sverige. "Resten av Norge" omfatter i hovedsak Oslo og Akershus. At en tredjedel av publikum kommer fra områder utenfor fylket må antakelig regnes som en forholdsvis stor andel.

Den tredjedelen av publikum som kom fra Halden fører ikke til noen lokaløkonomiske effekter i denne sammenheng, da vi regner med at dette er personer som til daglig bor og oppholder seg i Halden. Utgangspunktet er da at selv om pengene de bruker i forbindelse med arrangementet for så vidt er arrangementsskapt forbruk, så ville trolig mesteparten av disse pengene likevel bli lagt igjen lokalt, men muligens i andre sektorer. Det kan være mulig at en har kunnet oppnå en viss oppdemningseffekt, dvs. at noen kroner mer er blitt brukt i Halden i stedet for i Fredrikstad eller i Sarpsborg, men det vil være svært spekulativt å vurdere hvorvidt og hvor mye.

For *Halden sin del* vil forbruket til øvrige innbyggere i Østfold⁷ være et tilskott til lokaløkonomien. Halden har en del handelslekkasje nordover i fylket til Sarpsborg og Fredrikstad, som er lokaliseringen til de store handelssentraene i søndre del av fylket og også noe lekkasje i forbindelse med kulturaktiviteter, -begivenheter og arrangementer, særlig til Fredrikstad. De økonomiske strømmene i fylket går stort sett nordover fra Halden, uten tilsvarende motstrømmer til Halden. Strømmene sørover i fylket er først og fremst rettet mot Sverige, og slik sett uinteressante i denne sammenheng.

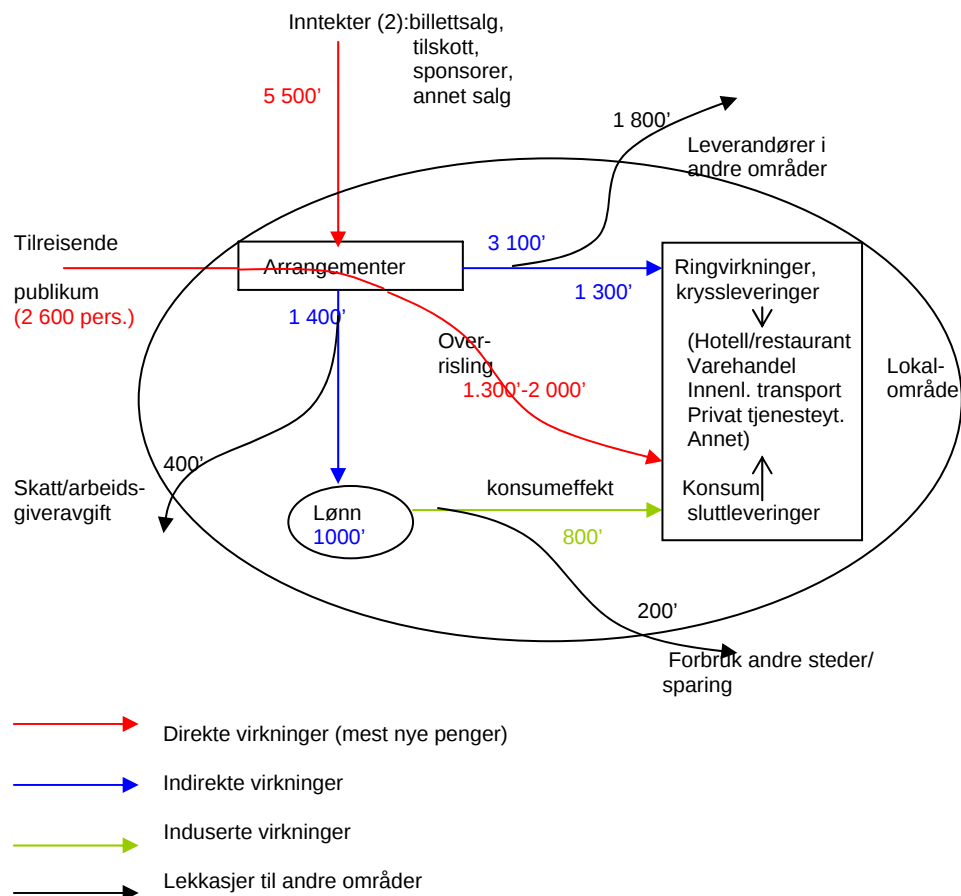
Særlig interessant vil den tredjedelen være som består av tilreisende fra Oslo eller resten av Norge samt Sverige. Det forbruket som følger med disse tilskuerne er stort sett å regne som rent tilskott til lokaløkonomien, selv om deler av dette også kan være omfordelt forbruk. Med dette mener vi forbruk fra tilreisende som besøker slekt og venner, og som kan tilpasse besøket til et tidspunkt da det samtidig skjer noe i byen. Også her vil det være svært spekulativt å si noe om omfanget av dette, så vi regner med at en tredjedel av publikummerne til daglig bor og ferdes utenfor fylket, og at deres forbruk representerer et direkte tilskott.⁸

Et større problem i denne forbindelsen er at vi ikke vet så mye om hvilket forbruksmønster en kan tillegge disse tilreisende. Vi vet imidlertid at det var svært vanskelig å finne overnattingstilbud i Haldenområdet den helgen Aurora ble satt opp. Vi vet imidlertid også at det var åpning av den nye Svi-nesundsbrua den samme helgen, og at det også foregikk flere andre arrangementer der ute i den samme tidsperioden, slik at det blir vanskelig å isolere effekten av Aurora.

⁷ Med unntak av Aremark, som allerede er knytt til Halden i en funksjonell region.

⁸ Retningen på denne evt. feilkilden vil da motvirke feil som ligger i en evt. underestimering av fastboendes forbruk.

Fig. 2.2. Pengestrømmer til Østfold generert av oppsettingen av operaforestillingen Aurora på Fredriksten festning i Halden juni 2005. Tusen kroner.

Kommentar:

Med utgangspunkt i disse tallene ga de 5,5 millioner kronene som ble brukt til oppsettingen av Aurora opphav til ytterligere omsetning i Østfold fylke på 3,7 millioner kroner ($1\,300' + ((1\,300' + 2\,000')/2) + 800$), noe som gir en inntekts-multiplikator på 1,68. Av de 5,5 millionene ble 2,6-2,7 millioner tilført fra kilder utenfor fylket (inkl. billettinntekter fra tilreisende publikummere).

Totalt antall tilskuere er registrert til 8 200. Av dette kom ca 2 600 tilreisende utenfra fylket. Hvor mange av dem som overnattet i Haldenområdet eller Nedre Glomma vet vi ikke. Tidsmessig er det fullt mulig å reise fram og tilbake til Oslo på dagen, men det faktum at forestillingen ikke var slutt før midnatt kan ha fristet til overnatting. Hvor stor andel av overnattingene som foregikk i privat regi hos slekt og venner er også en usikkerhetsfaktor. Usikkert er også i hvilken grad tilreisende østfoldninger evt. har valgt å overnatte. Med de fleste i denne gruppa fra Fredrikstad og Sarpsborg og overnattingskapasiteten i Halden tatt i betraktning, er det neppe grunn til å anta at det er mange som har overnattet.

Fra andre undersøkelser (Ericsson&Vaagland 2002; Ericsson 2003) vet vi at bruksmønsteret er forskjellig blant tilreisende og lokalbefolkning i forbindelse med festivaler. Lokalbefolkningen bruker penger på restauranter og andre utesteder, foruten til selve billetten. Tilreisende bruker i tillegg også penger på transport, i varehandelen og på overnatting.

Vi har altså egentlig intet særskilt grunnlag for å estimere omsetningseffekter i andre bransjer av Auroras publikum. Bruk av erfaringstall fra tidligere nevnte undersøkelser relatert til kulturfestivaler⁹ tilsier at den samlede omsetning (inkl. billettutgifter) generert av samtlige av Auroras tilskuere skulle ligge en plass mellom fire og åtte millioner. Av dette kan en anslå at tilreisende utenfra Østfold antakelig utgjør mellom en og en halv og to og en halv million kroner. Trekker vi ut billettutgiftene til disse tilreisende vil anslått overrissing ligge i intervallet 1,3 til 2,0 millioner kroner.

2.4.2. Ringvirkninger

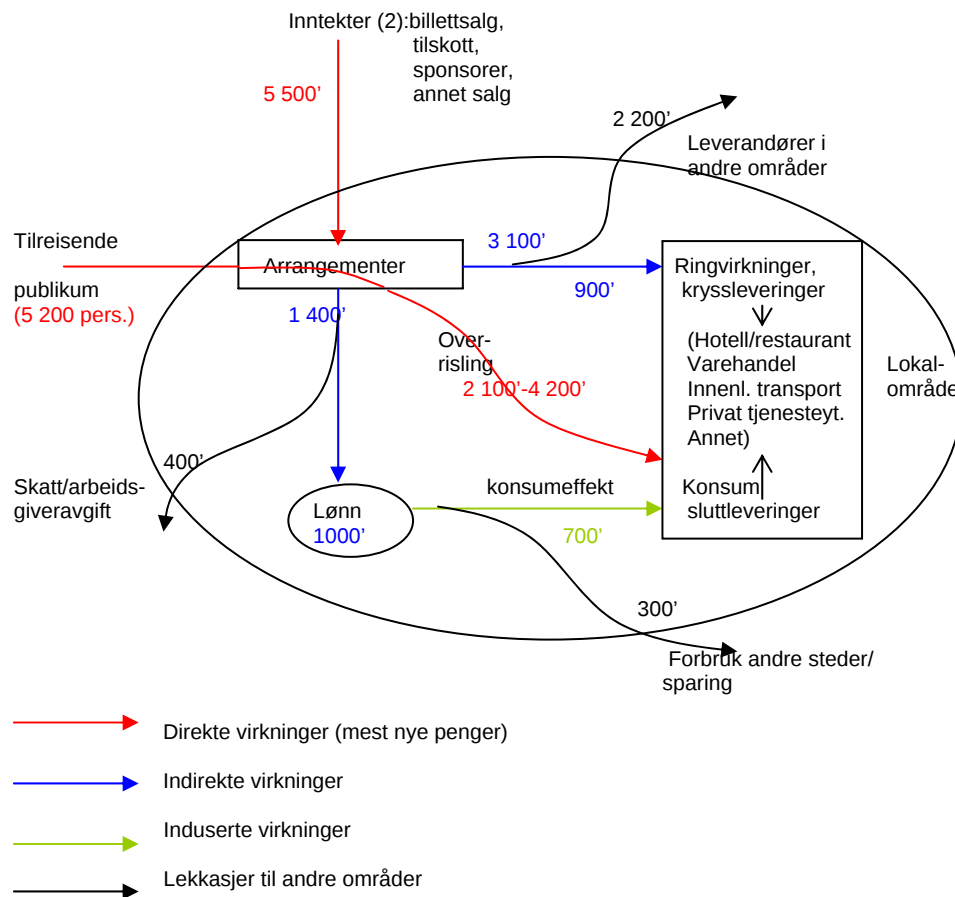
I motsetning til tilskuergenerert ny omsetning i området er ringvirkningene¹⁰ av arrangementet ”som bedrift” bedre kjente størrelser, da det må settes opp et regnskap. Vi har gått gjennom regnskapet for Aurora slik det var à jour pr. 15. august 2005, dvs. to måneder etter oppsettingen av forestillingen.

Vi har hatt tilgang til regnskapet på bilagsnivå, og har derfor kunnet stedfeste geografisk hvor de alt vesentlige av utbetalingene er blitt av, i tillegg til at vi stort sett har oversikt over inntektssida. Det er samme logikk som legges til grunn for å vurdere lokale ringvirkninger som for overrissings-effekter: Det er et poeng å trekke til seg mest mulig penger utenfra det definerte undersøkelsesområdet (”lokalområdet”), og la de sirkulere mest mulig i området før de forsvinner ut til leverandører andre steder (lekkasjer). Et så vidt disaggregert grunnlagsmateriale som vi har hatt tilgang til gir dessuten grunnlag for en viss bransjefordeling av virkningene, også lokalt. De største

⁹ Festivaler er imidlertid sammensatt av flere arrangementer som gjerne går over flere dager, slik at sammenlikningen er ikke helt rettvise. Flere dagers arrangementer medfører bl.a. nødvendigheten av å spise under arrangementet.

¹⁰ Innkjøp av underleveranser til selve arrangementsorganisasjonen.

Fig. 2.3. Pengestrømmer til Halden generert av oppsettingen av operaforestillingen Aurora på Fredriksten festning i Halden juni 2005. Tusen kroner.

Kommentar:

Med utgangspunkt i disse tallene ga de 5,5 millioner kronene som ble brukt til oppsettingen av Aurora opphav til ytterligere omsetning på i størrelsesorden 4,2 millioner kroner ($900' + ((2100' + 4200')/2) + 700'$). Dette gir en inntektsmultiplikator på 1,86. Av de 5,5 millionene ble 3,9-4,0 millioner tilført fra kilder utenfor Halden (inkl. billettinntekter fra tilreisende publikummere).

innkjøpene er naturlig nok knytt til de kunstnerlige delene av Aurora, og der er mye av pengene brukt utenfor både Halden og fylket. Relativt store summer er brukt til kjøp av diverse konsulenttenester, og denne posten omfatter både honorarutbetalinger til statister/elever uten skattekort, samt ekspertise innkjøpt til diverse spesialoppgaver. Utover dette er store leverandørsektorer bevertning, annonse/reklame/trykksakproduksjon og overnatting. Av samlede innkjøp fra disse sektorene er over 50%¹¹ kjøpt i Halden. Maskinleie, utstyr og liknende er også en stor innkjøpspost som både er kjøpt lokalt og utenfor området.

Vi har estimert overrisslingseffekter og ringvirkninger med utgangspunkt i at kun Halden kommune er definert som lokalområde, og med utgangspunkt at Østfold fylke er definert som lokalområde. Med Halden som lokalområde får en et større antall tilreisende, dvs. større overrisslingseffekter en hvis en regner med hele fylket. På den andre sida blir ringvirkningene mer omfattende med hele fylket som utgangspunkt, mens overrisslingseffektene reduseres.

Underleveranser fra leverandører i Halden kommune utgjør størrelsesorden 1 million kroner. Inkluderer vi hele fylket er det kjøpt inn underleveranser for ca 1,3 million kroner, mens ca 1,8 millioner er brukt utenfor Østfold fylke.

På inntektssida kan det også registreres at ca 2,6 - 2-7 millioner er tilført Østfold fylke fra kilder andre steder, altså ca halvparten av alle bokførte inntekter. Sett i fra Haldens sin side er det brukt ca 4 millioner kroner i kommunen som er tilført fra andre steder. I disse tallene er inkludert billettinntekter estimert med utgangspunkt i andelene tilreisende tilskuere.

2.4.3. Samlede lokaløkonomiske virkninger

Samlet sett har oppsettingen av Aurora medført lokale inntektsmultiplikatorer¹² til Halden og Østfold fylke på i størrelsesorden hhv. 1,8 og 1,7. Den høge multiplikatoren i Halden skyldes framfor alt at regionavgrensningen gir et stort innslag av tilreisende, da også personer fra Fredrikstad, Sarpsborg og Strömstad blir tilreisende med en snever områdeavgrensning. Tilskuernes forbruk i tilknytning til forestillingen er dessuten basert på estimer fra andre steder, og derfor forholdsvis usikkert.

Effektene i Østfold fylke gir en noe lavere multiplikatoreffekt, selv om altså lokale underleverandører får større leveranser ved en videre områdeavgrensning. At multiplikatoreffekten likevel går ned skyldes at med en områdeavgrensning lik fylket blir antall tilreisende tilskuere betydelig redusert. Alle

¹¹ At tallet ikke er høyere, beror på at oppholdstjenester kjøpt fra forsvaret er ført som kjøp utenfor regionen (med begge definisjonene).

¹² Dvs. at for hver krone inntekt til oppsettingen er det brukt 80 øre i Halden og 70 øre i Østfold fylke samlet.

fra Fredrikstad og Sarpsborg blir ved denne avgrensningen definisjonsmessig å regne som lokale.

Det alt vesentlige av overrisslingseffektene brukes til servering, overnatting, detaljhandel og transport. I tilknytning til Aurora er det grunn til å tro at særlig serveringsbedriftene har kunnet registrere en stor andel. Dette også fordi festningen ligger et stykke unna bysentrum, og forestillingene foregikk på kveldstid når de fleste butikkene i detaljhandelen var stengt. Alle restauranter på Fredriksten var fullbooket samtlige kvelder forestillingen ble vist, og det meldes om bra omsetning i forbindelse med selve arrangementet. Dette dreier seg jo likevel om relativt kort tid, slik at også innenfor serveringsbransjen regner en det viktigste resultatet for å være markedsførings-effekten på lengre sikt av den oppmerksomheten som ble rettet mot Halden og Fredriksten festning i forbindelse med operaoppsettingen.

Den geografiske fordelingen av effektene er vist i fig. 2.2. og fig. 2.3. Ellip-sen forestiller det lokalområdet som studeres, mens bokser og piler viser grovt hvordan den lokale økonomien henger sammen, og hvordan inntekter-ne som Auroraoppsettingen genererte ble brukt videre i området.

Uansett hvordan en avgrenser området viser resultatene (ut fra de forbruks-tallene vi har trukket veksler på) at det direkte forbruket til tilreisende til-skuere utgjør en forholdsvis stor andel av de samlede effektene. Særlig tyde-lig blir dette ved en lokal avgrensning til Halden. Lokaløkonomisk er det trolig den "riktigste" måten å betrakte pengestrømmene på - at også tilrei-sende fra Fredrikstad, Sarpsborg og Strömstad bidrar med tilleggsforbruk i Halden som ellers ville gått til andre steder, og ikke bare representerer flyt-ting av forbruk.

Likevel vil ikke den omsetningen som tilføres Halden eller Østfold være av avgjørende betydning for de bedriftene som får ta del i denne. Hovedbe-grunnelsen for det er selvsagt at arrangementet er av kort varighet, og derfor har begrenset omsetningspotensial. 8 000-10 000 personer i en kort tidsperi-ode (under en uke) må nødvendigvis bety mindre en 27 000 personer i over 300 dager.

Innkjøp foretatt hos underleverandører begrenses på samme måte av tilta-kets totale budsjettammer, og det er i de fleste tilfeller urealistisk å anta at alle leveranser kan fås lokalt. I Halden er en operaoppsetting et tiltak som heller ikke har tradisjoner, og det kan derfor være grunn til å anta at heller ikke lokal underleverandørsektor er spesielt tilpasset de tjenester og pro-dukter som kreves i forbindelse med en operaoppsetting. Dette er en faktor som også må vurderes ved iverksetting av tiltak med en lokaløkonomisk begrunnelse.

3. *Auroras betydning for lokalt samfunns- og kulturliv*

Evalueringen har hatt som formål også å avdekke Aurora-prosjektets effekter på lokalt/regionalt kultur- og samfunnsliv i form av nye eller utvidete kompetanseområder, relasjoner og identitet/tilhørighet, samt potensialer for videre utvikling på disse områdene.

3.1. *Metode og datagrunnlag*

Evalueringsens rammer har ikke gitt verken tid eller ressurser for publikumsundersøkelser og/eller annen omfattende kvantitativ datainnsamling. Prosjektet involverte imidlertid mange aktører både fra lokalt kulturliv, skoler og andre lokale institusjoner, som for det første selv er betydelige aktører i lokalt kultur- og samfunnsliv og som dessuten representerer en viktig kunnskapsbase om lokalmiljøet.

For å få belyst om og i tilfelle på hvilke måter prosjektet bidro til lokal kompetanseheving og utvikling, både arrangementsfaglig, kunstnerisk, sosialt og identitetsmessig, har vi lagt vekt på å få et bredt spekter av de involverte i prosjektet i tale. I alt ca 15 personer er intervjuet om erfaringer, synspunkter og vurderinger rundt Aurora-prosjektet. De fleste informantene er enten lokale (fra Halden) eller fra Østfold for øvrig, men vi har også intervjuet regissøren fra Den norske Opera.

Intervjuene ble gjennomført over telefon, og var lagt opp som semistrukturerte samtaler. Det ble ikke benyttet opptak, men intervjuene ble skrevet ut forholdsvis raskt etter at intervjuet var avsluttet. Intervjuene omhandlet følgende temaer:

- prosjektets ledelse og organisering
- samarbeidet mellom ulike aktører (deriblant samarbeidet med Den Norske Opera og mellom profesjonelle og amatører generelt)
- hva prosjektet har gitt informantene av nye erfaringer og ny kunnskap
- tanker og ønsker mht. videre utvikling av de samarbeidsrelasjonene og den kompetansen som prosjektet har avfødt
- vurderinger rundt opera som kunstform og videre satsing på denne i Halden/Østfold
- Aurora som kulturopplevelse
- Fredriksten som arena for operaoppsetninger og andre kulturbegivenheter

De ulike temaene ble ulikt behandlet under intervjuene. Informantenes synspunkter og svar la i stor grad premissene for hvilke temaer og spørsmål som ble utdypet og fulgt opp. I hvilken grad informantene selv har brakt opp forhold vi ikke direkte har spurt om er vanskelig å vurdere. Det er likevel grunn til å anta at evt. saker som har ligget informantene tungt på hjertet å få fram ville blitt tatt opp, selv uten direkte spørsmål.

3.2 Aktørenes erfaringer fra Aurora-prosjektet

I dette delkapitlet vil vi oppsummere erfaringene fra Aurora-prosjektet, slik de framkommer i intervjuene, hovedsakelig fra de lokale aktørenes side.

3.2.1. Den praktiske gjennomføringen av arrangementet

Intervjumaterialet tyder på at det meste gikk svært bra rent arrangementsmessig:

”Det oppsto ikke særlig mange overraskelser eller uforutsette hendelser underveis. Det meste fungerte etter planen, og vi greide å holde tidsplanen. Vi opplevde veldig at alle tok ansvar og gjorde det de kunne for at det skulle gå bra.”

Arrangementets omfang og de klimatiske forholdene representerte imidlertid noen utfordringer:

”Strømtilførselen var en spennende utfordring – det viste seg at det faste anlegget var for lite og vi måtte inn med et svært aggregat i tillegg. For å få aggregatet opp og på plass trengte vi store biler og maskiner. I slike tilfeller opplevde vi gode sponsorer er nyttig ikke bare for økonomien men også fordi de stilte opp med arbeidskraft og materiell.”

”Vi hadde noen problemer med orkesteret på første dag av prøvene. Det var nordavind og iskaldt, så vi måtte tette litt og flytte varmeaggregatet. Det er slikt som følger av at det er en uteforestilling. En blir sårbar på teknikken. Vi ble også liggende etter på lysdesign fra starten, på grunn av været, men vi greide å ta det inn igjen.”

Også fra Den Norske Operas side får gjennomføringen og det arrangements-tekniske i forbindelse med oppsetningen mye ros:

”Den praktiske gjennomføringen gikk strøkent. Hadde forventet mer problemer, ut fra tidligere erfaringer med slike lokale oppsetninger, her gikk alt som smurt.”

3.2.2 Erfaringer med prosjektledelsen

Prosjektleder Pål Scott Hagen er den som har hatt koordineringsansvaret for hele prosjektet, med alt det innebærer av kontakt med og oppfølging av alle involverte. Samtidig sier det seg selv at dette ansvaret måtte delegeres slik at flere personer fikk et delansvar for ulike oppgaver, med rutiner for oppfølging og framdriftsrapportering til prosjektledelsen.

Prosjektlederen får gjennomgående svært positiv omtale for måten prosjektet har vært ledet på. Rent formelt ble det inngått avtaler med alle involverte om oppgaver og rammebetingelser, noe som har skapt ryddige tilstander for alle parter. Samtidig blir den mer uformelle oppfølgingen og interessen fra prosjektlederens side særlig framhevet av informantene. Det legges vekt på at han var positiv og oppmuntrende og fikk alle til å føle seg betydningsfull, og slik bidro sterkt til å holde motivasjonen og gløden oppe blant alle de involverte.

”Pål Scott Hagen var strålende i den funksjonen han hadde. Han var svært ryddig, hadde full oversikt og var engasjert og interessert i alt som skjedde.”

”Pål er utrolig flink, han skjønner og viser at han skjønner at alle er like viktige.”

”Han møtte bl.a. opp på flere korøvelser fordi han syntes det var så moro å se og høre på det vi drev med. Han bryr seg på en svært positiv måte. Sangerne var direkte beæret over at han viste slik interesse.”

Det at prosjektet tilbød profesjonelt anlagte kompetansetiltak for skolene, ble svært godt mottatt både av skolene selv og av fylkespolitikerne. Konkret fikk elevene ved frisørlinjen sminkekurs hos sminkesjefen ved Den norske Opera, elevene på tekstil/design fikk patineringskurs av Operaens lærlinge-koordinator, og det ble arrangert korseminar for alle på musikk/drama/teaterlinjene i både Halden og Moss. Elevene på byggfag som deltok i arbeidet med scenebygging besøkte snekkerverkstedet ved Operaen, og alle syerne besøkte sømverkstedet. I tillegg fikk alle de frivillige tilbud om tur til Den norske Opera for å se oppsetningen av Olav Trygvason.

3.2.3 Det kunstneriske samarbeidet

På det kunstneriske plan involverte Aurora en rekke aktører, profesjonelle og amatører fra Halden, Østfold og Norge for øvrig. Både koret og orkesteret hadde svenske deltakere. Intervjuene avdekker en rekke utfordringer knyttet til det å få samspillet mellom ulike aktører til å fungere.

Orkesteret og koret

Informantene fra Det norske Blåseensemble forholder seg svært profesjonelt til samarbeidet med GöteborgsMusiken. Det påpekes at de gjennom samarbeidet har fått økt innsikt i og bevissthet om egne og hverandres styrker og svakheter. Det uttrykkes også interesse for å videreføre samarbeidet i andre prosjekter. I tillegg til det kunstneriske argumentet for et slikt videre samarbeid blir det antydnet at det også kan gi andre effekter:

”Det kan kanskje også generere noen midler som vi ellers ikke kan få, for eksempel gjennom EU og Interreg.”

Koret var et amatørkor sammensatt av sangere fra store deler av Østfold og fra Strømstad-området i Sverige. De var rekruttert dels fra dirigentens eget kor Cantare (i Fredrikstad) og dels gjennom audition. Samarbeidet i koret omtales som lærerikt og fruktbart på alle måter. Dirigenten uttaler imidlertid at samklangen var en stor utfordring, og at det hadde vært en fordel om flere hadde kunnet noter. Dessuten varierte det hvor mye kormedlemmene øvde mellom øvelsene, en naturlig konsekvens av at dette var en fritidsaktivitet og at samlinger og øvelser allerede krevde mye tid.

Samarbeidet med Den norske Opera

Samarbeidet mellom operaprojektet og Den norske Opera blir av begge parter vurdert som hovedsakelig godt. Operaen hevdes å ha vist en svært positiv innstilling til prosjektet, med stor vilje til å få til et godt resultat. I følge prosjektledelsen fikk prosjektet mer ut av DNO enn det som var avtalt, blant annet fordi Aurora ble brukt som case i Operaens funksjon som nasjonalt kompetanse- og ressurscenter på scenekunstudområdet. For eksempel ble 1700-tallskostymene til herresolistene i forestillingen sydd i en workshop som Prøverommet¹³ arrangerte våren 2004 for ansatte ved alle teatrene i landet og Operaen. Operaen bisto også i flere kompetanse- og motivasjonsbyggingstiltak for elevene på de linjene på de videregående skolene som var involvert i produksjonen.

De to profesjonelle lokale institusjonene, Østfold Teater og Det Norske Blåseensemble, er mer kritiske enn andre til samarbeidet med Operaen. Informantene ved Østfold Teater hevder for eksempel:

”Vi ble ganske provosert over Operaen - følte at vi var et Østfold-alibi. Hadde følelsen av at de ikke synes det var så farlig om det ikke ble så bra når det bare skulle settes opp ute i distriktet.”

”Vi opplevde Operaen som litt arrogant. Vi kan og vet mye her, men vi slipper ikke til. Vi er ikke vant til å ha det slik. Det er kanskje fordi det er opera, men like mye at det er en stor institusjon.”

”Har lært mest om hvordan Operaen fungerer i distriktene, og det har vært vanskelig.”

Det Norske Blåseensembles kritikk av samarbeidet med Operaen går først og fremst på det strukturelle, at det var Den norske Opera som la premissene

¹³ Prøverommet er et samarbeidsprosjekt mellom Den Norske Opera, Det Norske teatret, Agder Teater, Den Nationale Scene, Trøndelag Teater, Norsk Teater- og Orkesterforening samt Film- og Teater-teknisk forening om etter- og videreutdanning innen kostymefaget. Prosjektet startet i 2001 og har fire års varighet. Det er finansiert over Kompetanseutviklingsprogrammet (KUP) i Utdannings- og forskningsdepartementet/VOX.

mens DNBE hadde liten innflytelse på orkesterets oppbygging, arrangementet eller samkjøringen med koret.

”Vi vil ikke bli styrt i aktiviteten vår. Vi vil være en frittstående organisasjon som samarbeider med andre på vårt unike grunnlag.”

Musikalsk sett vurderer DNBE imidlertid samarbeidet med Operaen som bra:

”Partituret var ikke verdens mest spennende, men samarbeidet med solistene og turneansvarlig fra Operaen gikk helt greit. Solistene var topp og dirigenten var strålende.”

Sett fra Den norske Operas side er Aurora-prosjektet et eksempel på positivt og vellykket samarbeid med lokale krefter. Både produsenten og de øvrige lokalt involverte både på den kunstneriske og praktiske siden får gode skussmål. Etter regissørens vurderinger gikk den praktiske gjennomføringen langt bedre enn en kunne forvente ut fra tidligere erfaringer med slike lokale oppsetninger, takket være kompetente enkeltpersoner og miljøer både innen prosjektledelse, kulturliv (musikk, sang, teater), skole og offentlige myndigheter (politisk og administrativt).

På det overordnede plan foregikk den direkte kontakten mellom Den norske Opera som kunstnerisk ansvarlig og de lokale aktørene først og fremst mellom regissøren og produsenten/prosjektlederen, med sistnevnte som mellomledd til andre lokale og regionale aktører. Regissøren og hans team hadde imidlertid også mer direkte kontakt med enkeltaktører lokalt. For eksempel var daglig leder og scenograf ved Østfold Teater engasjert som henholdsvis regiassistent og scenograf, og dirigentene både for koret og orkesteret hadde også jevnlig kontakt med regissøren og hans medarbeidere.

Samarbeidet med regissøren

Erfaringene fra samarbeidet med regissøren er noe blandet. Aktørene med tilhørighet i profesjonelle institusjoner som Østfold Teater og Det Norske Blåseensemble er mer kritiske enn andre, og det bekreftes fra både regissøren og andre informanter at det var noen gnisninger og litt misnøye underveis, særlig mellom Østfold Teater og regissøren. Regissøren betegnes som faglig dyktig, avansert og krevende, men også egenrådig og til dels arrogant. Særlig de involverte fra Østfold Teater reagerer på det de oppfatter som uklare kommandolinjer og mangel på kollektive kreative prosesser, som de selv vektlegger sterkt i sitt eget arbeid. Det klages over at det ikke ble tatt initiativ til regimøter der en kunne gå gjennom teksten og diskutere regien, og at det ikke var kontakt mellom regissør og scenograf for å diskutere hvordan scenografien skulle gjøres.

”Det var lite eller ingen dialog mellom dem (DNO) og oss her, det var hierarkisk med regissøren som enehersker, ikke slik vi er vant til å jobbe,

som et team. Vi opererer som et kollektiv, lytter til hverandre, analyserer tekstene og har en dialog hele veien om hvordan ting best kan gjøres.”

”Er vant til å jobbe i en kreativ prosess og det var det minimalt av her. Kan ikke si det var direkte samarbeidsproblemer, men total mangel på prosess!”

”Regissøren insisterte på å ha med seg scenemester og lysmester fra Operaen i Kristiansund – det betyr at de kommer her og gjør greiene sine, men de legger igjen lite i Østfold, det fører ikke til noe kompetanseutvikling.”

For begge de involverte fra Østfold Teater ble løsningen å selv ta ansvar for å definere sine oppgaver. For regiassistenten ble dette noe ganske annet enn det hun hadde tenkt seg:

”Regissøren hadde også med seg en regiassistent fra Operaen, og de kjente hverandre godt og var veldig samkjørte. Det var nytteløst å prøve å kile seg inn der, og jeg følte meg plassert på sidelinjen. Jeg visste aldri hva som ble forventet av meg, og jeg visste ikke noe om regionen. Det førte til at jeg trakk meg litt ut og prøvde å finne ut hva jeg ellers kunne gjøre. Ble en slags støttekontakt for koret, plukket søppel osv. Jeg fikk også ansvar for skiftlister og organisering av scenskifter for koret, og det var greit. Var også en slags kontaktperson for Artillerikompaniet.”

Scenografen på sin side valgte en offensiv strategi:

”Jeg måtte lage mitt forslag og se hvordan det gikk. Jeg laget en modell av scenen, kvalitetssikret den med mine kolleger, og den tok de og syntes den var bra. Alt ble litt mye etter innfallsmetoden, på grunn av manglende dialog.”

Andre informanter forteller imidlertid om jevnlig og god kontakt med regissøren og berømmer ham for profesjonell opptreden og respekt for andres kompetanse, men også for inspirasjon og oppmuntring.

”Følte at jeg ble hørt. Regissøren ga klart uttrykk for at dette kunne han ikke noe om og at det var jeg som var eksperten.”

”Regissøren fungerte veldig bra overfor koret, fikk dem til å føle seg vel og gjorde det til en stor opplevelse for dem, en ’once-in-a-lifetime’-opplevelse.”

Regissørens vurderinger av samarbeidet

Regissørens erfaringer når det gjelder samarbeidet med de lokale aktørene er generelt svært positive. Han skryter av de lokale kreftene, både på administrativt, praktisk og kunstnerisk plan. Prosjektledelsen får svært gode skussmål og skolens innsats betegnes som godt organisert og generelt ”helt topp”:

”Hadde forventet mer problemer, utfra tidligere erfaringer med slike lokale oppsetninger, her gikk alt som smurt.”

Regissøren er svært fornøyd med samarbeidet også på det kunstneriske området, og mener at både orkesteret og koret gjorde en god innsats:

”Orkesteret besto av bare proffer, de var storartet og dirigenten var veldig entusiastisk. Og koret var veldig bra, det var god disiplin, få som trakk seg underveis, og det hadde en flott dirigent. Kunstnerisk får koret et stort pluss, og solistene var veldig bra og passet godt til sine roller.”

Regiassistenten og scenografen får også god kritikk, og de uoverensstemmelsene som oppsto underveis ser han på som lite dramatiske:

”Hadde et veldig fint samarbeid med både regiassistenten og scenografen fra Østfold Teater. De hadde ikke jobbet med opera før, men de lærte underveis. Det ble litt opphetet og noen gnisninger underveis, men ikke mer enn en kunne forvente. Er generelt godt fornøyd med samarbeidet med dem.”

Regissøren trekker også fram betydningen av lokalmiljøets oppslutning og innsats, både det offentlige og befolkningen generelt.

”Operaoppsetninger forutsetter et lokalmiljø som støtter opp. Det gjelder både det frivillige apparatet og det offentlige. Halden viste at de kan mobilisere både stor frivillig innsats og positiv innstilling fra det offentlige.”

Samarbeidet med andre ansatte ved Operaen

En del lokale aktører samarbeidet også direkte med andre ansatte ved Den norske Opera. Dette gjelder for eksempel den lokale kostymekoordinatoren, som hadde nært samarbeid Operaens kostymesjef. Elever og lærere ved de videregående skolene hadde dessuten kontakt med ansatte ved DNO gjennom kursene og ekskursjonene som ble gjennomført. Tilbakemeldingene fra elever og lærere er positive, og gjelder særlig at det har vært svært lærerikt, inspirerende og motiverende.

”Det å ha kontakt med kostymeansvarlig var inspirerende for syerne, de følte at de gjorde en viktig jobb.”

”Det var veldig spennende og lærerikt. Vi lærte noe nytt hele tiden.”

”Elevene lærte veldig mye som de ellers ikke ville lært, ikke minst ved at folk fra Operaen var på skolen i 2-3 dager og ga et kurs i grunnteknikk.”

3.2.4 Aktørenes egne vurderinger av utbyttet av prosjektet

Kunstnerisk kompetanse og utvikling

Innen lokalt kulturliv er det først og fremst Østfold Teater, Det Norske Blåseensemble og lokale korsangere som har vært direkte involvert i Aurora på den kunstneriske siden. Disse har noe varierende vurderinger av utbyttet og nytteeffekten av prosjektet for deres kulturelle virksomhet.

For amatøraktører i kulturlivet vil det å samarbeide med profesjonelle vanligvis representere et vesentlig potensial for kompetanseutvikling, men også for de profesjonelle er slikt samarbeid ofte svært lærerikt. Samarbeid på tvers av ulike fagområder og mellom aktører med ulike arbeidsmetoder og rutiner legger også grunnlag for ny innsikt og åpner for nyskapende prosesser.

Som vi allerede har beskrevet har lokale aktører noe varierende erfaringer fra samarbeidet med Den norske Opera, og det er et klart skille mellom de profesjonelle lokale kulturaktørene og representantene for amatørkulturlivet.

Informantene fra Østfold Teater gir klart uttrykk for at prosjektet ikke representerte noe stort kompetanseløft for dem personlig. Daglig leder, som var regiassistent i prosjektet, opplever at hun i svært liten grad fikk oppgaver av faglig art, og scenografen gir uttrykk for at han "ikke lærte særlig mye nytt gjennom Aurora, rent faglig". Her er imidlertid daglig leder av en annen oppfatning, hun mener at scenografen har fått viktig faglig input gjennom prosjektet:

"Han gjorde en god jobb som kunstnerisk ansvarlig for scenografien, og jeg syns nok han har utviklet seg gjennom dette, som kunstner og fagperson."

Generelt mener informantene fra Østfold Teater at oppsetningens kunstneriske nivå ikke var særlig høy, og at de lokale ikke har så mye å lære av dette prosjektet:

"Både tekst og musikk var dårlig, og ikke kvalitetssikret. Tviler på at Aurora ville blitt satt opp i Oslo. Og regien var dårlig – den skulle vi greid bedre ved Østfold Teater."

Når det gjelder koret, som var sammensatt av bare amatører, hevder flere av informantene at Aurora-prosjektet har gitt et betydelig kompetanseløft ikke bare på individnivå men dessuten for korene de vanligvis synger i:

"Det har vært veldig lærerikt for alle, både musikalsk og når det gjelder regi. Koristene måtte også lære å danse menuett, og det var noe helt nytt for mange å bevege seg på den måten. De hadde det vanvittig morsomt på øvingene. Og de har utviklet seg veldig, virkelig et kompetanseløft. Vi hadde bl.a. kurs i sangteknikk. Mange hadde ikke vært borti det før. Enkelte fikk også prøve seg som solister for første gang. Slike erfaringer kommer til

nytte for de korene de synger i til daglig – de forteller om det de har lært og deler sine kompetanser med de andre.”

En informant peker på at regissøren kanskje var for avansert for koret:
”Koret var et amatørkor, og som sådan hadde det et bra nivå. Men med en avansert regissør som Ronald Rørvik ble nok utfordringene så store at de overgikk korets evner. Det gikk bra på prøvene når de sang som et kor, men på scenen og som del av en større helhet fungerte det ikke helt.”

Potensialer for videre kunstnerisk samarbeid og sosialt fellesskap

Flere informanter legger vekt på at det gjennom Aurora er knyttet nettverks-kontakter med potensialer for videre samarbeid. Dette gjelder både samarbeidet mellom Det norske Blåseensemble og GöteborgsMusiken, og kor-samarbeidet mellom kor i Østfold og i Strömstad. Det planlegges allerede en felles korkonsert, og også mer langsiktig samarbeid er aktuelt.

Det er blitt knyttet mange sosiale bånd gjennom Aurora, både mellom enkeltpersoner og grupper. Også her er det koret som synes å ha bygd opp det største fellesskapet, noe som er naturlig ettersom de hadde hyppige samlinger gjennom et helt år og ble spleiset sammen som gruppe. Informantene forteller om hyggelige og morsomme samlinger og om personlige nettverk som kommer til å bli vedlikeholdt, både mellom sangere fra ulike steder i Østfold og mellom dem på begge sider av riksgrensen.

”Det ble knyttet sosiale bånd som helt sikkert også kommer til å vare lenge. De planlegger å møtes til fest i september. Det ble tatt masse bilder som skal vises der.”

Arrangements- og gjennomføringskompetanse

Til tross for at Aurora-prosjektet involverte svært mange mennesker og mange ulike delfunksjoner, var det avsatt begrensede administrative ressurser i form av fulltidsansatt personell. I tillegg til prosjektlederen var det ansatt en person i det siste halve året før oppsetningen. Mange andre hadde imidlertid delansvar for ulike funksjoner og arbeidsområder, i tillegg til at det ble satt inn ekstrainsats i form av både mannskap og materiell for mer avgrensede oppgaver.

Flere av informantene legger vekt på at de har lært mye om hvordan det er å jobbe med store arrangementer, hva det krever av organisering, ansvarsfølelse og disiplin.

”Elevene lærte veldig mye av å være med på dette og se hva det innebærer av stadige skiftinger og alt som skal klaffe.”

”Vi har sikkert lært noe som vi kan bruke senere, ikke minst det vi har sett av hva et så stort arrangement krever når det gjelder organisering.”

En informant er også opptatt av kontrasten mellom dette prosjektet og hverdagen (i skolen) når det gjelder ressurser:

”I vår hverdag er det nesten utenkelig å jobbe med noe der det er nok av midler – det i seg selv gjør det jo til en morsom opplevelse.”

En annen informant forteller om det ubehagelige ved å erfare at en ikke kan ta for gitt at alle følger opp sine forpliktelser:

”I ettertid har vi nok fått noe å tenke på her på skolen, blant annet fordi noen av elevene ikke møtte opp som avtalt, til tross for at det var inngått skrevne kontrakter – det var jo nattarbeid, men skolen sto ansvarlig.”

For flere informanter har det også vært en erfaring at det å delta i stor oppsetning er både tidkrevende og arbeidsomt, både før, under og etter forestillingene. Ikke minst oppryddingen etter forestillingene omtales som slit-som og som litt av et antiklimaks.

Håndverkskompetanse

For mange var Aurora en anledning til praksis og utvikling i et håndverksfag. Ikke minst de mange skoleelevene fikk gjennom prosjektet arbeidsoppgaver av ganske annen art enn det de normalt får i løpet av opplæringen, og fikk samarbeide med folk med fagkompetanser som de i mange tilfeller ikke visste eksisterte. Intervjuene viser at disse erfaringene har vært både faglig svært utviklende og motiverende for det videre arbeidet med den formelle opplæringen i regi av skolen. Flere informanter peker blant annet på at besøket ved håndverksavdelingene i den norske Opera var svært lærerikt og spennende. I flere tilfeller har arbeidet med Aurora og samarbeidet med de profesjonelle institusjonene på kulturfeltet vist nye veier å gå også i skolenes egne undervisningstilbud.

”Det var veldig bra og veldig lærerikt. Elevene lærte veldig mye som de ellers ikke ville lært, ikke minst ved at folk fra Operaen var på skolen i 2-3 dager og ga et kurs i grunnteknikk. Teatersminke og -hår er annerledes enn det vi normalt jobber med og vi fikk mye nyttig erfaring.”

”Vi kommer til å holde kontakten med Østfold Teater med tanke på evt. utplassering av elever som kan tenke seg å gå i retning scene- og kulisseygging.”

Tilbakemeldingene også fra de frivillige som ble rekruttert gjennom Frivillighetssentralen er også jevnt over positive, men det fortelles også om en del frustrasjon underveis, særlig blant syerne:

”Det ble nok litt vanskeligere søm enn mange hadde forventet, dels fordi det regntette stoffet var vanskelig. Noen følte seg nok også litt lurt. De var fore-

speilet at det skulle være så enkelt, med "bare rette sømmen", men sømmene var for det første veldig lange og veldig mange, dessuten skulle også det også være krager og de var ikke så enkle å få til."

Kulturopplevelse og operainteresse

Når det gjelder Aurora-oppsetningen som kulturopplevelse spenner informanternes vurderinger over et temmelig bredt spekter, fra generell begeistring til mer kritiske vurderinger av enkeltelementer eller helheten. Denne variasjonen reflekterer sannsynligvis både ulike forventninger, ulike kompetanser i forhold til kunstformen opera, og dessuten ulik smak.

"Både tekst og musikk var dårlig, og ikke kvalitetssikret. Musikken var rett og slett et makkverk. Tviler på at Aurora ville blitt satt opp i Oslo."

"Musikken var ikke slik som folk flest ønsker den skal være, den trakk ned hele forestillingen – orkesteret gjorde en kjempejobb, men verket var tungt å synge, ingen arier. Mange som elsker opera var skuffet over dette."

Flere informanter understreker at opera er en krevende kunstform og dessuten ukjent og fremmed for mange. Særlig unge mennesker definerer dessuten ofte opera som smalt og spesielt, og har i utgangspunktet både kritiske og negative holdninger til denne kunstformen. Det blir imidlertid hevdet at denne forestillingen har gitt mange en opplevelse av opera som er annerledes enn forventet, og som derfor er preget av positiv overraskelse. Flere informanter mener dette har bidratt til å endre oppfatningene om opera og skape ny interesse for denne kunstformen, både blant voksne og skoleelever:

"Opera er ukjent for mange, og både turen til Operaen i Oslo og Aurora-forestillingen vekket en ny interesse hos mange. Flere reiste faktisk på opera i Göteborg også etter turen til Oslo."

"De likte også selve forestillingen, selv om opera for de fleste av dem var noe helt nytt og fremmed. Bare en (i den aktuelle gruppen fra videregående skole - vår presisering) som var med på forestillingen i Oslo hadde vært på opera før, men de syntes det var flott."

"Opera er vel i utgangspunktet ikke en kunstform som appellerer særlig til ungdom i denne aldersgruppen, og den er jo lite tilgjengelig, men jeg tror nok det kan ha skapt en viss interesse."

"Opera er ikke den sjangeren de er mest opptatt av, så de fikk innblikk i en ny kultur og det åpnet kanskje øynene på en del for at det også finnes andre ting som er OK enn det de normalt driver med."

Forståelsen av opera som en lite tilgjengelig kunstform preger også informanternes oppfatning av hva som er "gangbart" for folk flest. Det vises til at opera krever betydelig kulturell kompetanse, som må opparbeides over tid,

og dessuten til at Halden og Østfold mangler tradisjon for denne kunstformen. Når Aurora har slått så godt an så tolkes det som tegn på at en gjorde rett i å satse på det enkle og lettfattelige:

”Det er en lang vei å gå før folk flest virkelig går inn i operaen. Derfor må vi satse på noe som kan fenge bredt, både i form og innhold.”

”Det er bare revy vi har drevet med her. Men det er viktig at det er lettfattelig, ikke for komplisert. Aurora var fint slik.”

Operaforestillingens store dimensjoner og spektakulære karakter nevnes av flere som viktige bidrag til den positive opplevelsen. Antall involverte, volumet på musikken og sangen og verkenes innhold og tematikk, ofte med lange historiske røtter, er viktige elementer i dette.

”Opera har en helt spesiell evne til å fenge. Det store volumet, det historiske stoffet og de store linjene, sangen og musikken, men den største styrken er at så mange blir involvert, dermed engasjeres også mange rundt. Opera er en svært inkluderende kunstform.”

”Evenemanget var stort og flott, massivt. Slik sett er en opera lettere å selge enn en vanlig konsert.”

Stolthet og tilhørighet til Aurora og Fredriksten festning

Intervjumaterialet tyder på at de aller fleste av de involverte er svært fornøyde med å ha vært med på Aurora. Begeistring og stolthet over å ha deltatt i oppsetningen er stikkord for den opplevelsen mange sitter igjen med, og som veier opp for alt det har kostet av tid og slit for den enkelte. De føler at de har vært med på noe helt spesielt som de neppe får være med på igjen, og på noe som har betydd mye for Halden som by. Det at det foregikk på Fredriksten er et viktig element i dette bildet. Flere informanter peker på at Aurora har bidratt til ytterligere å styrke haldensernes forhold til Fredriksten og skape stolthet og tilhørighet både til dette området og byen:

”Vi sitter igjen med en opplevelse av å ha vært med på noe stort og flott som vi er stolte av.”

”Aurora har vært viktig for Fredriksten og for Halden/Østfold.”

”De er også stolte over at dette skjedde i Halden og på festningen, som haldenserne generelt er veldig stolte over. Det har betydd mye for den lokale tilhørigheten og identiteten.”

Intervjumaterialet viser også at mange opplever scenografien på Fredriksten festning som et viktig element i oppsetningens spektakulære karakter:

”Det var flott å oppleve forestillingen – det å sitte der var overveldende og lekkert, vakkert og visuelt.”

”Fredriksten er en flott arena, nydelige kulisser, og scenen var flott.”

Flere informanter er opptatt av den store lokale publikumsoppslutningen om Auroraoppsetningen. Det hevdes at det for svært mange haldensere var en selvfølge å gå på forestillingene, enten man var interessert i opera eller ikke. Den vellykkede oppsetningen har gitt en viktig bekreftelse om at en er i stand til å få til noe stort i Halden. For dem som har en genuin operainteresse og som vanligvis må til Oslo eller Göteborg for å få tilfredsstilt denne, oppfattes det å ha fått et operatilbud i hjembyen som en anledning til synliggjøring og en viktig anerkjennelse fra lokalmiljøets side. I ettertid framstår Aurora derfor for mange som en hendelse som en er stolt av, og som styrker den lokale tilhørigheten.

4. Avsluttende vurderinger

4.1 Generelt om organisering og samarbeid

Intervjumaterialet viser at Aurora framstår for de involverte som et svært profesjonelt og effektivt gjennomført prosjekt. Organisasjonen framstår som profesjonell og effektiv, med svært lite byråkratiske ordninger og preget av at mange tok ansvar. Få uforutsette hendelser oppsto, noe som må kunne tas som indikasjon på at planleggingen var god og at det meste var gjennomtenkt og tatt høyde for. Samtidig viste det seg at i de tilfeller der akutsituasjoner oppsto så var det mulig å løse dem fordi en hadde mange ressurssterke støttespillere å trekke på. En flat og gjennomslutlig organisasjonsform der mange til enhver tid har innsikt i målene og hvordan en har tenkt å oppnå disse er trolig også en fordel i slike situasjoner.

Aurora-prosjektet synes å ha vært preget av en gjennomgående positiv atmosfære, innsatsvilje og samarbeid i den hensikt å skape et vellykket resultat. De mange personene som har vært involvert i prosjektet har alle på sine måter vært uvurderlige brikker i helheten. Det at så mange tok ansvar og var villige til å "trå til" med ekstra innsats for å få prosjektet i havn var utvilsomt svært viktig for Auroras suksess.

Prosjektlederen pekes på som en nøkkelperson i prosjektet. Han får ros for både organisatorisk dyktighet, effektivitet og evne til å motivere medarbeidere av alle kategorier. Hans utdanningsbakgrunn og ledererfaring er viktige forutsetninger for å kunne lede et stort og omfattende prosjekt som Aurora, men i mange henseende er sannsynligvis også personlige egenskaper utslagsgivende. Særlig synes prosjektlederen å ha evne til å delegere oppgaver og følge opp på en måte som får fram folks evner og ansvarsfølelse, noe som utvilsomt har bidratt til lavt konfliktnivå og godt samarbeidsklima i prosjektet. Den interesse og oppfølging som han viste de mange involverte fra amatørkulturlivet og skolene, samt frivillige av alle kategorier, bidro til å motivere og holde motet oppe hos dem gjennom hele prosjektperioden.

Intervjumaterialet tyder på at det har vært lite samarbeidsproblemer i prosjektet. De aller fleste involverte synes å ha vært innforstått med sine oppgaver og roller, og å ha akseptert strukturene og rammene for arbeidet.

Den norske Operas kunstneriske ansvar synes å ha fungert på en måte som stort sett oppleves som både hensiktsmessig og fruktbar. De aller fleste lokale involverte er svært ydmyke i forhold til Operaens profesjonalitet og kompetanse. Det å ha fått innblikk i Operaens arbeidsmåter og fått samarbeide med ulike profesjoner fra denne institusjonen framstår for de aller fleste som en helt unik anledning til egen kompetanseoppbygging.

Enkelte lokale aktører sitter imidlertid igjen med mer blandete følelser omkring samarbeidet med Den norske Opera. Særlig Østfold Teater, og til dels

Det Norske Blåseensemble, som begge representerer det profesjonelle kulturlivet i Østfold, har utvilsomt en lavere smertegrense enn de andre når det gjelder det å bli underlagt Operaens premisser, og de er også mer våre for tegn på arroganse fra den nasjonale kulturinstitusjons side. Regissørens arbeidsform, som synes å ha vært lite preget av inkluderende og kollektive prosesser, blir i denne konteksten lett tolket som arrogant og overlegen.

Samtidig er det antakelig viktig å være klar over at Operaen i kraft av sin størrelse og komplekse organisasjon må ha en annen organisasjonsform og andre (mer formelle?) kommandolinjer enn mindre prosjektorienterte organisasjoner. Slike forskjeller skaper også forutsetninger for ulike arbeids- og samarbeidsformer og ulike styringsideologier (for eksempel langs aksen hierarki - flate strukturer). Det kan derfor også tenkes at de forskjellige forventningene til prosessene rundt oppsettingen av Aurora delvis kan ha sin opprinnelse i organisasjonsmessige forhold.

Amatørkulturlivet og andre lokale aktører har helt andre vurderinger av samarbeidet med Den norske Opera, og av utbyttet av dette samarbeidet. For både korsangerne, skolene og de frivillige av ulike kategorier har det vært en opplevelse i seg selv å få anledning til nærkontakt med Operaens fagpersonell og innblikk i hvordan det arbeides i en stor nasjonal kulturinstitusjon.

4.2 *Auroras betydning for lokaløkonomien*

Oppsettingen av Aurora har bidratt til å trekke penger til Halden og Østfold som ellers neppe ville kommet disse områdene til gode. Arrangementet har medført en inntektsøkning til Halden på ca fire millioner kroner og to til fire millioner i overrisslingseffekter. Tallene for Østfold fylke er noe mindre. Av de fire millionene i inntekter fra utenfor Halden er ca halvparten brukt til innkjøp i Halden igjen. Når det gjelder overrisslingseffektene er det lite sannsynlig at svært mye av disse pengene blir resirkulert i Halden. Det her vil imidlertid være forskjeller mellom ulike bransjer, der det som brukes i varehandelen stort sett forsvinner ut, mens det innenfor overnatting og servering blir mer penger igjen lokalt, framfor alt fordi disse bransjene er mer arbeidsintensive.

Lokaløkonomisk må en kunne si at det ikke er de helt store tallene som oppnås. På den andre sida var oppsettingen av kort varighet, og Aurora tiltrakk seg forholdsvis mange tilskuere utenfra lokalområdet, og også fra steder utenfor Østfold. Dette er i motsetning til mange andre kulturarrangement i Norge, der de fleste er avhengig av et lokalt, evt. regionalt, publikum. At billettsalget tok av så fort, viser også at det var stor interesse for oppsettingen, enten den nå var lokalpatriotisk eller kulturelt generert. At Halden, Nedre Glomma og Østfold ligger sentralt i forhold til store befolkningskonsentrasjoner er opplagt et vesentlig moment her. Det er trolig at også arena-valget har hatt stor betydning for publikums interesse.

En effekt som vanskelig lar seg måle, særlig med så kort tidsperspektiv etter oppsettingen som denne evalueringen er foretatt, er profilerings- og markedsføringseffekter av den fokuseringen som har vært på både Halden og Østfold i forbindelse med 100-årsmarkeringen av unionsoppløsningen med Sverige og åpningen av ny Svinesundsbru. At NRK og "Brødrene Dal" har lagt handlingen i TV-serien "Karl XIIIs gamasjer" til Fredriksten har ytterligere fått stedet lengre fram i manges bevissthet. Å tallfeste slike effekter er imidlertid umulig, på samme måte som det ikke er mulig å isolere slike effekter av Auroraoppsettingen i seg selv. Det kan imidlertid ikke være tvil om at aktivitetene i tilknytning til Halden, Svinesund og Fredriksten har hatt en betydelig markedsføringseffekt for området.

Profileringsmessig har det vært riktig å knytte aktivitetene til Fredriksten, for på denne måten å få lokal aksept for tiltaket. Da selve det kulturelle uttrykket, opera, har liten forankring i lokalbefolkningen, har koplingen til Fredriksten trolig vært svært viktig for oppslutningen lokalt, på grunn av festningens plass og posisjon i lokalbefolkningen. Å bygge profiler (markedsmessig) som ikke er i samsvar med lokalbefolkningens oppfatning av stedet har mindre sjanse for å bli vellykkete, enn om det trekkes i samme retning.

4.3 *Auroras betydning for lokalt samfunns- og kulturliv*

4.3.1 *Kompetanseutvikling*

Når det gjelder spørsmålet om Auroras betydning for kompetanseutvikling på kulturområdet er det variasjoner mellom ulike aktører. Som nevnt tidligere, mener verken Østfold Teater eller Det norske Blåseensemble selv å ha blitt tilført vesentlig faglig kompetanse.

For kordeltakerne, skolene og de mange frivillige framstår Auroraprojektet derimot som en viktig anledning til faglig utvikling, og dette skyldes i stor grad nettopp samarbeidet med de profesjonelle deltakerne og sannsynligvis særlig Den norske Opera. Det kan med andre ord synes som om det går et skille mellom de profesjonelle delene av det lokale/regionale kulturlivet på den ene side og andre lokale aktører på den andre når det gjelder oppfatningene omkring Operaens faglige kapasitet, både når det gjelder det kunstneriske og det håndverksfaglige. Særlig de som har fått instruksjon og faglig veiledning direkte fra Operaens ansatte sitter igjen med følelsen av å ha fått et stort faglig kompetanseløft.

Aurora har også hatt mer omfattende kompetansemessige virkninger, utover de enkeltpersoner og grupper som har vært direkte involvert i prosjektet og arrangementet. Kordeltakere har for eksempel formidlet sine kunnskaper fra

kurs i sangteknikk, og sine erfaringer som solister og menuettdansere i prosjektet, videre til sine respektive lokale kor.

For skolene har Aurora gitt faglige impulser både for videreutvikling av eksisterende utdanningstilbud og for anvendelse av kompetansen på nye områder. Et konkret eksempel er et mulig framtidig lærlingesamarbeid mellom videregående skole og Østfold Teater når det gjelder scene- og kulisseygging.

Barneoperaprojektet «Skriv en opera»¹⁴, som ble gjennomført ved Krapfoss skole i Moss våren 2005, kan også ses som en "utløper" av Aurora-prosjektet. Initiativet til prosjektet kom fra prosjektlederen/ produsenten av Aurora, og de som sto bak opplegget var Delta K Østfold, i samarbeid med Opera Vest i Bergen, Østfold Teater og Det Norske Blåseensemble.

Gjennom prosjektet ble det også knyttet nettverkskontakter som gir potensialer for både videre faglig samarbeid og sosiale fellesskap. På det faglige plan er samarbeidet mellom Det norske Blåseensemble og GöteborgsMusiken, og korsamarbeidet mellom kor på norsk og svensk side av riksgrensen viktige utgangspunkt for videre faglig utvikling. En felles korkonsert er allerede under planlegging, og mer langsiktig samarbeid er aktuelt. På det sosiale plan er det knyttet bånd både mellom enkeltpersoner og grupper som en kan forvente vil bli vedlikeholdt over lang tid.

Auroraprojektets dimensjoner og det store antallet involverte innebærer at det for mange har vært en anledning til å lære og erfare hva store arrangementer krever av planlegging, organisering og samarbeid på mange plan. Det at mange har hatt oppgaver og delansvar i forbindelse med Aurora representerer utvilsomt en stor og viktig ressurs for lokalmiljøet, fordi den er overførbar og kan videreutvikles i framtidige prosjekter og arrangementer.

Mange har gjennom Aurora fått sitt første direkte møte med opera som kunstform. Materialet tyder på at dette både har bidratt til å endre oppfatninger om hva opera er, og skapt ny interesse for denne kunstformen. Dette er sannsynligvis en effekt dels av Auroras relativt enkle og lettfattelige kunstneriske nivå (både i form og innhold), dels av den lokale konteksten og oppsetningens store dimensjoner. Her har sannsynligvis både det velkjente og spektakulære ved Fredriksten som arena og de mange involverte, også fra Halden og omegn, bidratt til en totalopplevelse der selve operaen utgjør et av flere elementer. Dette kan være et viktig utgangspunkt for styrking av interessen for opera som kunstform, og mer generelt for styrking av den lokale kulturkompetansen.

¹⁴ "Skriv en Opera" er en metode som ble utviklet på begynnelsen av 1980-tallet ved Metropolitan Opera Guild i New York, videreutviklet ved Royal Opera House, Covent Garden i London, og senere omformet av Opera Vest for å tilpasses den norske skolen. Metoden går ut på at skoleelever danner et eget operaselskap, produserer og setter opp en opera. De tar hånd om alt fra komposisjon, manuskript, lys og lyd til økonomi og PR, i tillegg til at de selv er aktører i operaen. Lærere og profesjonelle kunstnere i prosjektet er veiledere. Metoden har vært i bruk i flere år i Bergen, som ledd i Den kulturelle skolesekken.

At en, som prosjektorganisasjon og lokalsamfunn, lykkes med noe genre-messig nytt som opera, kan være medvirkende til å styrke innovative sider ved kulturlivet. Kan hende kan dette på sikt smitte over også til andre deler av samfunn og næringsliv i Østfold, som ikke har tradisjoner for nyskaping og vekst i småbedriftsetableringer. (Ericsson&Tolsby 1998; Isaksen 1993).

4.3.2 Identitet og tilhørighet

Vurderingene av Aurora spenner altså fra generell begeistring til mer kritiske refleksjoner omkring både enkeltelementer og helheten.

Uavhengig av hva oppsetningen har gitt den enkelte av kulturopplevelse, gir materialet et overveldende inntrykk av begeistring over prosjektet og stolthet over å ha deltatt i det. De føler at de har vært med på noe helt spesielt som de selv neppe får være med på igjen. For mange er den generelt positive opplevelsen rundt Aurora sannsynligvis også avgjørende for vurderingene av oppsetningens kvalitet og den kulturelle opplevelsen av selve stykket.

I begeistringen over prosjektet og over å ha deltatt i det ligger også viktige elementer av lokal tilhørighet og stolthet over det å bo i Halden og Østfold. Det at en har lykket med å gjennomføre et så stort og krevende prosjekt, som har vakt positiv oppsikt både nasjonalt og på svensk side av grensen, styrker folks forhold til byen og bekrefter for mange at Halden og Østfold har mange viktige potensialer og ressurser.

Det at Aurora foregikk på Fredriksten er et viktig element i oppsetningens lokale betydning. For det første bygger Aurora på historiske hendelser med klare koblinger til Fredriksten som utgjør en viktig del av byens og innbyggernes felles bakgrunn og identitet. For det andre bidrar Aurora sannsynligvis til å endre eller nyansere befolkningens bilde av Fredriksten, som først har vært et festningsanlegg med forsvarsfunksjoner og senere med mer fredelig merkantile utdanningsfunksjoner for forsvaret, men som også i betydelig grad har vært brukt som tuområde og arrangementssted, både for kulturelle og andre typer tilstelninger. Mens Fredriksten tidligere kun har vært et passende sted for konserter ol., har selve festningsverkene ikke vært en integrert del av arrangementene som var tilfelle ved oppsettingen av Aurora. Den ”gamle” scenen på Place d’Armes er plassert slik at publikum vender ryggen til selve festningen.

Aurora vil derfor på mange måter kunne sees på som en symbol på Fredrikstens forvandling når forsvaret nå legger ned hele sin virksomhet der, og festningen må finne en rent sivil bruksprofil. Gjennom Aurora framstår Fredriksten som en unik og spektakulær kulturarena, hvor de gamle og velkjente festningsstrukturene blir effektfulle elementer i scenografien. Aurora-oppsetningen får slik fram sider ved Fredriksten som styrker og nyanserer dens plass i bildet av Halden og i den lokale identiteten.

5. *Framtidig operasatsing i Halden? En drøfting av lokale forutsetninger*

Spørsmålet om en eventuell videre satsing på opera i Halden vært tematisert både før og etter oppsettingen av Aurora, og det er for tiden et forprosjekt i gang for å utrede mulighetene for årlige operaoppsetninger. Dette spørsmålet har ikke utgjort et hovedtema i vår evaluering, men har vært berørt under intervjuene. Det er derfor naturlig å avslutningsvis ta opp temaet til en drøfting med grunnlag i materialet fra evalueringen. Vi vil med utgangspunkt i erfaringene fra Aurora, peke på noen problemstillinger og utfordringer i tilknytning til en slik satsing.

Opera har ingen tradisjon i Halden eller Østfold for øvrig, verken i kulturlivets institusjoner eller blant befolkningen. Dette er ikke i seg selv noe argument mot en framtidig operasatsing, forutsatt at en har en gjennomtenkt strategi for retningen på satsingen.

En mulig framtidig operasatsing kan tenkes organisert på mange måter. En løsning som har vært brakt opp, er en kombinasjon av på den ene side gjestespill av stykker oppsatt primært for andre scener/arenaer (f.eks. Savonlinna i Finland og Dalhalla i Sverige, som man allerede har hatt en viss kontakt med i forbindelse med Auroraoppsettingen) uten lokale/regionale aktører på scenen, og på den andre side egenproduksjoner. Sistnevnte produksjoner skal i tilfelle bygge på kompetanser og erfaringer høstet fra Aurora, og videreutvikle samspillet mellom profesjonelle og amatører på lokalt, regionalt og nasjonalt/internasjonalt nivå.

Hvis det er en viktig målsetting for en videre satsning å nå et bredt publikum og bidra til å øke den allmenne interessen lokalt og regionalt for opera som kunstform, er det viktig å vurdere (i alle fall) to forhold. Det ene er betydningen av Fredriksten som arena, og hvorvidt denne faktoren greier å opprettholde den opplevelsesmessige intensiteten eller om den etter hvert vil miste nyhetens interesse. Det andre forholdet er i hvilken grad den store interessen for Aurora kan overføres til andre oppsetninger *uten* lokal forankring i form av korister, statister og andre deltakere.

At den spektakulære og suksessfulle scenografi og lyssetting som ble demonstrert i Auroraoppsettingen var svært vellykket tror vi vil bidra til å opprettholde interessen for Fredriksten som arena for oppsetninger der selve festningsverkene er en vesentlig del av opplevelsen.

5.1 *Forankring i kulturlivet og i lokalmiljøet for øvrig*

Både Aurora og ideen om en framtidig operasatsing har opphav i det offentlige på lokalt og/eller fylkeskommunalt nivå. Kulturlivet i Østfold var for en

stor del kritisk til Aurora-prosjektet av redsel for at det skulle føre til nedprioritering av andre aktiviteter og tiltak på kulturområdet. I ettertid synes oppfatningene å være at denne frykten kanskje var uberettiget når det gjaldt det økonomiske, men at Aurora utvilsomt tok fokus vekk fra andre deler av kulturlivet og slik sett kan ha hatt en demotiverende effekt i forhold til andre tiltak. Ytterligere en årsak til reaksjonene mot Aurora var mangelen på forankring i lokalt og regionalt kulturliv. Flere av våre informanter peker på at prosjektet ble ”oppfunnet” på fylkeshuset uten at kulturlivets aktører var involvert, og at dette var et feilgrep.

Aktørene i kulturlivet er nok av den prinsipielle oppfatning at initiativet til nye satsinger på kulturområdet bør komme fra kulturlivet selv, og at de må bygge på de krefter og kompetanser som allerede finnes lokalt og regionalt. I likhet med prosessen ved oppsettingen av Aurora, opplever man at også initiativet til en videre operasatsing i for stor grad er kommet fra det offentlige, og at kulturlivet blir stående utenfor prosessene. Dette skaper både avstand til saken og følelse av å ikke bli verdsatt. Initiativer som springer ut fra behov og ønsker i kulturlivet er de derimot interessert i å delta i.

Spørsmålet om forankring i kulturlivet er også relevant i forhold til spørsmålet om selve retningen på den aktuelle satsingen, det vil si hvorvidt det er *opera* en bør satse på. Informanter fra de profesjonelle kulturinstitusjonene gir for eksempel uttrykk for at opera kanskje ikke er det mest opplagte i Halden eller Østfold, og verken Østfold Teater eller Det Norske Blåseensemble ser operasatsing som noen sannsynlig strategi framover. Representantene for begge disse institusjonene tar i intervjuene til orde for at opera ligger temmelig fjernt fra det de planlegger å drive med i framtiden.

Både for Det Norske Blåseensemble og Østfold Teater er produksjoner i store formater noe de driver mye med, riktignok likevel i andre dimensjoner og med andre budsjetter enn Aurora. For begge de to institusjonene er store produksjoner interessante og aktuelle også i framtiden. DNBE understreker imidlertid at økonomien gjør det nødvendig å prioritere produksjoner som rent kunstnerisk er i tråd med orkesterets langsiktige strategier. I praksis betyr dette at for eksempel operaforestillinger ikke vil prioriteres spesielt, men at det kan forekomme dersom det er en opera/musikkteater som det er naturlig at et blåseensemble fremfører. Aurora var skrevet spesielt for en besetning som DNBE.

Østfold Teater uttrykker skepsis til opera i visse former, først og fremst de mest pompøse og store formatene. Derimot er det interessant å tenke i retning musikkteater og operette. ØT har videre allerede i dag et operaprojekt for barn, kalt *Ad opera*, som en ønsker å følge opp videre.

Østfold Teaters skepsis til operaformen innebærer også at institusjonen er usikker på sin egen rolle i en evt. framtidig operasatsing. Det avvises ikke at teatret kan delta i et slikt arbeid ”i en eller annen framtid”, først og fremst på

scenografisiden, som det faglige ressursmiljøet det er, men en hadde foretrukket å bli involvert i prosesser som var initiert fra ”grasrota” i kulturlivet.

DNBEs primære interesse i forhold til en evt. operasatsing blir formulert som ”å medvirke til at det utvikles produksjoner spesielt for oss som blåseensemble, og som kan bli til unike produksjoner. Gjerne i et format som gjør det mulig å sette opp andre plasser - men også spesielt utviklet for Fredriksten festning.”

Det å skulle fungere som et operaorkester for forestillinger fra standard-repertoaret som blir omorkestret til blåseensemble vurderes derimot som ”nokså uinteressant og uaktuelt” for DNBE. Slike oppgaver vurderes som aktuelt å gå inn i bare dersom det passer inn i orkesterets planer, og kun mot honorar for å øke orkesterets inntekter.

Andre informanter har ikke like klare oppfatninger om retningen på en framtidig kultursatsing. Vår datainnsamling ble for en stor del gjennomført på et tidspunkt da opplevelsene fra Aurora fortsatt var ferske og sterke, og da mange ulike inntrykk virket sammen til en svært positiv totalopplevelse. Hvilken plass opera-uttrykket vil ha i det totale opplevelsесbildet på lengre sikt vil sannsynligvis være avgjørende for det samlede lokalmiljøets oppslutning om en eventuell videre operasatsing.

5.2 *Samarbeid mellom amatører og profesjonelle, og mellom ulike regionale nivåer i kulturlivet*

En framtidig operasatsing er, på det nåværende tidspunkt, tenkt å i alle fall delvis baseres på samarbeid mellom profesjonelle og amatører og mellom aktører fra Halden, Østfold og andre deler av landet (og eventuelt fra andre land).

Vi har tidligere i denne rapporten beskrevet amatørkulturlivets store begeistring over det å få samarbeide med profesjonelle i Aurora-prosjektet, og det utbytte dette har gitt både på individnivå og for større miljøer i kulturlivet.

Begge de to profesjonelle kulturinstitusjonene i Østfold som er aktuelle medspillere i en framtidig operasatsing, Østfold Teater og Det Norske Blåseensemble, ser samarbeid med lokale amatører som en viktig side ved sin virksomhet og noe som en ønsker å fortsette med. DNBE understreker imidlertid at slikt samarbeid må foregå på DNBEs premisser og at det ferdige produktet må holde kunstneriske og kvalitative mål som DNBE kan stå inne for. Dette innebærer blant annet at det er DNBEs egne kunstneriske vurderinger som må ligge til grunn for utvelgelse av samarbeidende aktører og innretningen på samarbeidet.

Når det gjelder samarbeid mellom kulturaktører lokalt, regionalt og nasjonalt/internasjonalt, har vi tidligere i rapporten vist at dette var fruktbart og utviklende for de aller fleste. Unntakene bør sannsynligvis tolkes først og fremst som utslag av vanskelig personkjemi og sårhet over det som ble oppfattet som manglende faglig anerkjennelse, og som reaksjoner på andre arbeidsmåter enn en er vant til i en liten organisasjon med flat struktur, og ikke som prinsipiell uvilje mot samarbeid med institusjoner og aktører utenfra. Samtidig er det viktig å erkjenne at lokale/regionale aktører ofte er våre overfor tegn på hovedstads-arroganse, og derfor lage rammebetingelser for samarbeid der alle parter bidrag synliggjøres og verdsettes.

Et dilemma som ofte påpekes når det gjelder samarbeid mellom profesjonelle og amatører er at det kan være motsetninger mellom slikt samarbeid og kravet til kvalitet. Også i Aurora var spenningen mellom profesjonelle og amatører tydelig for mange. I spørsmålet om innretningen på en videre satsing vil en måtte problematisere forholdet mellom bred lokal deltakelse og høye krav til kunstnerisk kvalitet, og de kulturpolitiske og økonomiske konsekvensene av de valgene en gjør. For at en operasatsing skal kunne bli et viktig regionalt fyrtårn må en satse på profesjonalitet. Dermed kan en muligens også nå operainteresserte i et større geografisk omland, for eksempel Oslo og Göteborg, men kanskje et smalt utsnitt av befolkningen lokalt og regionalt. Hvis en derimot prioriterer stor deltakelse av lokale amatører så må en regne med mindre interesse fra genuint operainteresserte, men sannsynligvis flere og et bredere utsnitt av befolkningen i Halden og Østfold.

5.3 Publikumsgrunnlag og økonomisk potensial

Publikumsmessig var også Aurora en suksess. Alle billetter til de ordinære forestillingene var utsolgt langt før premieren. Det ble derfor lagt ut billetter også til generalprøven, men denne ble riktignok ikke utsolgt. Av de ca 1 000 billettene tilgjengelig til generalprøven ble det solgt mellom 500 og 600, og ytterligere ca 200 var fribilletter som kormedlemmene fikk disponere til sine venner og familier.

Vi har ikke berørt prispolitikken spesielt, men det faktum at billettene var forholdsvis rimelig priset, vil være med på å redusere vegring som går på usikkerhet eller skepsis til opera som kunstform. Ved framtidige oppsetninger må en derfor regne publikumspotensial og antall plasser som står til rådighet for salg. En arena som Place d'Armes med god plass er trolig en forutsetning for å holde billettpriser på et nivå som ikke avskrekker folk som ikke allerede er operaelskere, noe som i tilfelle trolig vil redusere publikumspotensialet i Østfold vesentlig.

Hva som *egentlig* har vært avgjørende for den store publikumsoppslutningen har vi ikke nok grunnlag for å vurdere. Vi vil likevel peke på at det trolig

er noen form for "tanteeffekt" på grunn av det store innslaget av lokale og regionale aktører i forestillingen. Slik sett vil oppsetninger med lokale aktører allerede fra begynnelsen være sikret en del publikum. Det er også hevdet at det blant mange haldensere ble sett på som en selvfølge at den skulle se på Aurora. Hvor stor denne andelen er og hvor stort et evt. frafall vil være ved "importerte" forestillinger vil ikke være mulig å anslå innenfor dette prosjektet.

At forestillingen ble satt opp på Fredriksten har utvilsomt vært med på å trekke tilskuere. Arenavalget er altså en viktig premisse for å sikre suksess. Den spektakulære arenaen kan i seg selv bidra til å øke publikumspotensialet for "importerte" oppsetninger, fordi arenaens bidrag til opplevelsen kan være vel så viktig som innholdet i selve operaforestillingen.

Med bakgrunn i de kulturelle tradisjoner i Halden og Østfold har ikke den "tunge" operagenren hatt en framtrædende rolle. At historien i Aurora har tilknytning til historiske evenementer som svært mange haldensere og andre østfoldinger kan ha og har et forhold til, kan som sagt også ha hatt betydning for oppslutningen. Hvordan resultatet hadde sett ut, dersom forestillingen besto av et fra før kjent operastykke, og med mindre innslag av lokale aktører, er ikke godt å si. Det er trolig at den manglende kulturelle forankringen av kunstformen opera da ville blitt mer framtrædende, slik at potensielle publikummere da i større grad valgte mellom "å gå på opera" eller ikke.

Det er også klart at Haldens og Østfolds beliggenhet i forhold til store befolkningskonsentrasjoner er gunstig sett i forhold til publikumspotensial, med vel 250 000 innbyggere i Østfold, og kan nås fra Oslo på under to timers reise. Dette vil være et potensial for å oppnå tilstrekkelig publikumsvolum dersom den lokale eller regionale interesse skulle svikte vesentlig.

Det økonomiske potensial ligger i at en greier å opprettholde de publikumstallene som Auroraforestillingene oppnådde. Samtidig er det klart at tilskuddet fra Østfold fylkes Tusenårssted på 2,4 millioner kroner utgjorde en vesentlig del av det økonomiske grunnlag for oppsetningen. På den andre sida var det ikke nødvendig å ta i bruk de økonomiske garantiene på 1,5 millioner kroner som var stilt til rådighet.

6. Oppsummering og avslutning

Gjennomføringen og oppføringen av urpremieren på den norske operaen Aurora på Fredriksten festning i Halden i forbindelse med 100-årsmarkeringen av unionsoppløsningen med Sverige i 1905, var arrangementsmessig, økonomisk og spektakulært et vellykket prosjekt. Det er dog delte meninger blant dem vi har snakket med om hvor vellykket den rent kunstnerlige delen av prosjektet var. Det er heller ikke vår oppgave å vurdere.

Rent lokaløkonomisk har prosjektet bidratt med høye multiplikatoreffekter, helt opp mot 1,7 til 1,8, som betyr at det for hver krone inntekt i prosjektet i tillegg blir brukt 0,70 respektive 0,80 kr. lokalt/regionalt i området. De høye multiplikatorene skyldes framfor alt at forestillingene trakk mange tilskuere utenfra. I absolutte tall blir ikke virkningene så store, rundt 4 millioner enten en ser på Halden isolert eller hele fylket samlet. Hovedårsaken til at tallene ikke ble større er naturligvis den korte varigheten av arrangementet.

En viktig forutsetning for prosjektet var at Operaen tok det kunstneriske ansvaret, og at det lokale og regionale kulturlivets profesjonelle og amatører skulle ha en viktig rolle i framføringen. Selv om det er noe delte meninger om samarbeidet med Operaen, må en stort sett kunne vurdere samarbeidet som godt og fruktbart for alle parter, særlig amatørerne som deltok i alle oppgaver i produksjonen. Der må konklusjonen være at oppsettingen av Aurora har overført en betydelig kompetanse til ulike miljøer i Halden og Østfold. Et godt og nyttig grep var å trekke med relevante fagmiljøer ved de videregående skolene både i Halden og Fredrikstad.

Deltakelsen har stort sett gitt aktørene en god og stor, om enn krevende, opplevelse, som har bidratt til å bekrefte den lokale identiteten og stoltheten av festningen, Halden og Østfold. Den vellykkede gjennomføringen gir også antakelig gode følelser av mestring blant aktørene i alle posisjoner og nivåer.

De mest vesentlige effektene av prosjektet kan trolig ”registreres” i form av immaterielle goder. Da tenker vi framfor alt på markedsførings- og profileringseffekter, betydelig overføring av kulturell kompetanse, særlig til amatørerne, samt styrking av den lokale identiteten.

----- 0000000000 -----

Referanser

- Arnestad, Georg (1990):
Fleire spørsmål enn svar: Kulturøkonomi, *Plan og Arbeid* nr 2/90,
Universitetsforlaget:Oslo.
- Birkelund, Hugo (1996):
Arrangementsøkonomi i OL-regionen: lokaløkonomiske ringvirkninger av utvalgte arrangementer, ØF-rapport nr 11/1996, Østlandsforskning:Lillehammer.
- Getz, Donald (1994):
Event Tourism – evaluating the Impacts, in: *Travel, Tourism and Hospitality Research. Handbook for Managers and Researchers*, Eds. Ritchie & Goldner. John Wiley.
- Ryan, Chris (1998):
Economic impacts of small events: estimates and determinants – A New Zealand example, *Tourism Economics*, vol.4. no. 4, pp. 339-352, IP Publishing:London.
- Mules, T and B Faulkner (1996):
An economic perspective on special events, *Tourism Economics*, vol. 2, no 2, 1996, pp 107-118, IP Publishing:London.
- Ericsson, B & J Vaagland (2002): Arrangementer og destinasjonsutvikling.
Lokalsamfunnsmessige og lokaløkonomiske sider ved kulturfestivaler, ØF-rapport 16/2002, Østlandsforskning:Lillehammer.
- Ericsson, B (2003): Lokaløkonomiske virkninger av kulturfestivaler - et metodisk urent farvann, ØF-notat 06/2003, Østlandsforskning:Lillehammer
- Ericsson, Birgitta og June Tolsby (1998):
"Forskningshavn Fredrikstad": *Næringsstruktur og potensiale i Nedre Glomma*, OR.45.98, Stiftelsen Østfoldforskning, Institutt for offentlig økonomi, Halden.
- Isaksen, Arne (1993):
Diskusjon om framvekst av nye produksjonsformer og nytt lokaliseringsmønster, i Spesialiserte produksjonsformer i Norden, *Nordisk Samhällsgeografisk Tidsskrift*, Uppsala.
- Operaprojekt på Fredriksten festning juni 2005, statusrapport av 5.12.2003, forprosjektrapport.
- Sak A nr. 18/2004 - Opera på Fredriksten festning i 2005, Østfold fylkesting.

Vedlegg 1.

Informanter:

Pål Scott Hagen	prosjektleder/produsent
Christer Elnes	billettansvarlig
Wenche Eriksen	leder for Frivillighetssentralen
Ida Frederiksen	daglig leder Østfold teater
Øystein Hansen	scenograf Østfold Teater
Mattias Lundqvist	adm.dir. Det Norske Blåseensemble
Ingar Bergby	1.gjestedirigent Det Norske Blåseensemble
Helge Warberg	leder Fredriksten Artilleri Compagni
Espen Holtan	kulturkoordinator Halden kommune
Ronald Rørvik	regissør Den Norske Opera
Vigdis Djupang	koransvarlig
Caroline Rolstad	Halden videregående skole (ansvarlig for
statistene fra HVS)	
Dagfinn Grue	Halden videregående skole (ansvarlig for
	arbeidet med bygging av scene)
Merethe Brekke	Halden videregående skole (kostymekoordinator)
Grethe Wang-Erlandsen	Glemmen videregående skole (ansvarlig for
	oppfølging av skolens arbeid med sminke,
	hår og kostymer)

I tillegg til disse har følgende vært til stede i møter i forbindelse med evalueringen:

Bjørn Edvardsen	fylkeskultursjef
Bjørnar Nyborg	prosjektleder for Fylkestusenårsstedet i Østfold
Solbjørg Lervik	leder for Fylkestusenårskomiteen i Østfold

Operaen Aurora på Fredriksten festning: Samfunnsmessige effekter

På Østfold fylkes Tusenårssted, Fredriksten festning i Halden, ble det i juni 2005 uroppført en norsk opera, Aurora, med handling fra den store nordiske krigen 1700-1721. Karl XII var en av de sentrale aktørene i denne krigen, og han falt 1718 under beleiringen av Fredriksten festning. Handlingen i operaen er altså nært knyttet til arenaen der den nå ble oppført. Festningsverkene utgjorde en viktig og integrert del av scenografien, og en forutsetning for det spektakulære ved forestillingen.

Forestillingen ble en publikumssuksess, og det diskuteres hvorvidt prosjektet skal følges opp med noen form for operafestival. Denne evalueringen av lokaløkonomiske effekter, kulturell kompetanseoverføring og lokal identitet er utarbeidet som en del av en oppfølgingsdiskusjon.

De mest vesentlige effektene av prosjektet kan trolig ”registreres” i form av immaterielle goder. Da tenker vi framfor alt på markedsførings- og profileringseffekter, betydelig overføring av kulturell kompetanse, særlig til amatørerne, samt styrking av den lokale identiteten. Lokaløkonomisk er de estimerte multiplikatorene høge, men i absolutte tall blir effektene forholdsvis små på grunn av arrangementets kortvarighet.

ØF-rapport nr.: 18/2005
ISBN nr.: 82-7356-574-2